

**АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ АПН УКРАЇНИ**

**ЗМІСТ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПРОФКОНСУЛЬТАЦІЙНОЇ
РОБОТИ ЗІ СТАРШОКЛАСНИКАМИ В ПРОЦЕСІ
ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ**

Науково - методичний посібник для вчителів

КИЇВ - 2008

Мельник О.В. Зміст, форми та методи профконсультаційної роботи зі старшокласниками в процесі профільного навчання: науково - методичний посібник для педагогічних працівників, практичних психологів, соціальних педагогів. - К.: „Мегапринт”, 2008. – 76 с.

У науково-методичному посібнику розкривається сутність процесу професійного самовизначення старшокласників, який задає зміст професійного консультування, окреслює сукупність форм та методів педагогічної роботи. Також у посібнику подається авторська класифікація форм і методів профконсультаційної роботи зі старшокласниками в процесі профільного навчання, які можуть бути використані у професійній діяльності класними керівниками, вчителями навчальних предметів, практичними психологами і соціальними педагогами.

Рецензенти:

Побірченко Н.А., докт. психолог. наук, професор

Литоченко О.В., канд..пед. наук, ст. н. співр.

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту проблем виховання АПН України (протокол № 5 від 27 березня 2008 р.)

ЗМІСТ

Вступ	3
1. Теоретико-методичні засади професійного самовизначення старшокласників	4
2. Форми та методи профконсультаційної роботи з учнівською молоддю	17
2.1. Форми профконсультаційної роботи	19
2.2. Методи профорієнтаційної роботи	30
Висновки	38
Додатки	39
Додаток А. Усний журнал.....	39
Додаток Б. Зустріч старшокласників з молодими спеціалістами	44
Додаток В. Щоденник вибору майбутньої професії	46
Додаток Д. Визначення пізнавальних і професійних інтересів учня	53
Додаток Е. Визначення професійних інтересів учня	60
Література	72
Зміст	75

ВСТУП

В умовах реформування національної системи освіти в Україні особливої ваги набуває проблема, пов'язана з прагненням сучасної молоді зайняти місце рівноправного партнера в суспільних процесах, які протікають надто швидко і вимагають від них одночасно високого рівня загальної підготовки й глибокої підготовки в обраній сфері професійної діяльності.

Актуальною дана проблема є й для дітей старшого шкільного віку, провідною діяльністю яких в умовах запровадження 12-річної школи стає профільне навчання. З поміж інших проблем профілізації старшої школи особливо гостро постають питання активізації професійного самовизначення старшокласників у процесі допрофільної і профільної підготовки, зміст та педагогічні засоби якої мають спрямовуватися на розробку стратегії і тактики побудови індивідуальної освітньої траєкторії та стратегії професійного зростання у майбутньому.

Саме тому у методичному посібнику розкривається сутність процесу професійного самовизначення старшокласників, який задає зміст професійного консультування, окреслює сукупність форм та методів педагогічної роботи. Також у посібнику подається авторська класифікація форм і методів профконсультаційної роботи зі старшокласниками в процесі профільного навчання.

Запропонований у посібнику зміст, форми та методи професійного консультування можуть бути використані педагогічними працівниками для підготовки учнів 8 – 9 класів до вибору профілю навчання у старшій школі та підготовки учнів 10 – 11 класів до професійного самовизначення у процесі профільного навчання.

1. ТЕОРЕТИКО – МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Сучасні вимоги професійного середовища, для яких характерне широке використання інформаційних і комп'ютерних технологій, швидке впровадження досягнень науки і техніки у виробничий процес, формують соціальне замовлення на працівників, які здатні швидко адаптуватися до динамічного виробництва, легко переходити від одного виду праці до іншого, здатні до безперервного самовдосконалення впродовж життя.

Головна проблема, яка виникає під час входження людини у професійне середовище, є її відповідність, як носія потенційних можливостей виконання конкретних функцій, рівню вимог професійного середовища. Для вирішення означеної проблеми існує ряд суспільних засобів і серед них чільне місце належить системі професійної орієнтації учнівської молоді.

Важливість цієї ланки підготовки особистості до життя та майбутньої праці суттєво зросла в умовах реформування системи середньої освіти в Україні й надання їй профільної спрямованості. Адже запровадження профільного навчання у старшій школі певним чином змінює традиційне бачення процесу професійного самовизначення учнівської молоді.

По-перше, об'єктивно задана потреба в учнів після закінчення 9 класу обрати майбутній профіль навчання у старшій школі. Така потреба сформована нормативними документами держави (Закон України „Про освіту”; Закон України „Про загальну середню освіту”; Державний стандарт базової і повної середньої освіти; Концепція профільного навчання в старшій школі; Постанова Кабінету Міністрів України „Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання” (№ 1717 від 16.11.2000 р.); наказ МОН України „Про затвердження Типових навчальних планів для організації профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах” (№ 306 від 20.05.03 р.) та інші).

Крім того означені вище освітні нормативні документи передбачають запровадження допрофільної підготовки учнів, яка здійснюється у 8 – 9 класах

з метою професійної орієнтації учнів, сприяння у виборі ними напряму профільного навчання у старшій школі. Реалізується такий напрям педагогічної роботи за рахунок змін у меті, змісті, структурі та організації навчально-виховного процесу.

Зазначимо, традиційна система виховання особистості має незначний досвід такої підготовки, а окремі і надзвичайно потужні інститути професіоналізації особистості його не мають взагалі. Тому проблема видається актуальною і в теоретичному обґрунтуванні змісту поняття профільне самовизначення особистості, і в методичному забезпеченні підготовки учнів 8 - 9 до вибору майбутнього профілю навчання.

По-друге, профільна спеціалізація навчання у старшій школі передбачає збільшення кількості годин на вивчення профільних предметів й у такий спосіб задається майбутня галузь професійної діяльності учня. За таких умов науково-методичне забезпечення профорієнтаційної роботи зі старшокласниками має набути певного змісту, який задається суспільно-гуманітарним, природничо-математичним, технологічним, художньо-естетичним та спортивним напрямами профільного навчання. При цьому профільне самовизначення особистості конкретизується відповідно до майбутньої галузі професійної діяльності, що висуває підвищені вимоги до забезпечення усвідомленого і обґрунтованого професійного самовизначення.

Зазначимо, профільне самовизначення старшокласника, на нашу думку, є етапом професійного самовизначення особистості. Крім того профільне самовизначення старшокласника ми розглядаємо як процес цілеспрямованих і послідовних самозмін, спрямованих на узгодження досягнутих і ще неарелізованих можливостей особистості та вимог обраного або ж бажаного профілю навчання. Результатом сформованості такого самовизначення є готовність учня до вибору профілю навчання у старшій школі, який задає галузь його майбутньої професійної діяльності. Саме тому мета профконсультаційної роботи у процесі допрофільного навчання має лежати у площині забезпечення готовності учня до профільного самовизначення, а у

процесі профільного навчання його готовності до професійного самовизначення в обраній галузі професійної діяльності.

Варто наголосити, що ми використовуємо у визначенні поняття саме самозмін і узгодження. Розкриємо їхню сутність. З поглибленням економічних реформ в Україні ринкові принципи все більш пронизують всі сфери життєдіяльності особистості. Поступово створюються основні елементи інфраструктури сучасного ринку праці. Головні серед них: законодавство, яке регулює зайнятість у ринкових умовах; підприємці та наймані робітники як головні суб'єкти ринку праці; необхідні для особистості умови реалізації свободи вибору професії; достатня мережа інформаційно-консультаційних послуг тощо. Але справа не лише у ринковій інфраструктурі. Означені нами суб'єкти ринкової економіки поволі утворили частково саморегульоване поле руху працедавців та робітників.

На думку В.Васильєва можна виділити ряд характерних ознак, які суттєво вплинули на особливості професійного самовизначення сучасної молоді, а саме: динамічність ринкового середовища, яка не забезпечує сталості сформованих у особистості стратегій самореалізації у конкретній професії та в цілому в різних сферах життя; домінуюча активність особистості і її свобода вибору напряму професійного зростання та, одночасно, повна відповідальність за власний вибір; розуміння особистістю соціальної справедливості не як рівності прибутків, а як рівності шансів на суворе дотримання правових та моральних правил ділової активності; повага до добробуту людини, в основі яких лежать її особистий талант, напружена праця та творча професійна самодіяльність; економічний зиск вчинків особистості у різних сферах життєдіяльності; індивідуалізм, самостійність, розважливість, готовність до ризику, певна жорстокість і навіть агресивність при захисті та реалізації своїх власних інтересів [4].

Звичайно, традиційна система професійної консультації виявилася не в повній мірі дієздатною забезпечити такі вимоги сучасного професійного середовища до фахівців, які об'єктивно задаються безперервним рухом взаємодії працівників і працедавців. Такий рух можна пояснити відповідною

схемою.

Перш ніж майбутній фахівець зможе отримати робоче місце він має узгодити вимоги соціально-професійного середовища з власним бажаннями і можливостями. Механізмами цього процесу є глибокий самоаналіз власного професійного „Я”. Спонукальною силою цієї самодіяльності виступають зростаючі вимоги ринкового професійного середовища. При цьому сила впливу цих вимог об’єктивно зумовлена бажанням продавців робочих місць забезпечити виробничий процес найкращими фахівцями.

Відзначимо також динамічність та неперервність цього процесу. Оскільки на ринку праці існує певна пропозиція потенційних споживачів робочого місця, то співробітництво між працедавцями та фахівцями відбувається у конкурентному середовищі. Невиконання людиною на високому професійному рівні виробничих обов’язків може призвести до його втрати. Саме це є спонукальною силою безперервного професійного самовдосконалення особистості, її фундаментом професійного саморозвитку.

Зображений нами схематичний рух взаємодії фахівців і працедавців свідчить про те, що традиційне бачення механізму професійного самовизначення особистості не в змозі вирішити проблему конкурентоспроможності фахівця на ринку праці. Під традиційним баченням ми маємо на увазі механізми прийняття рішення, співставлення, накладення, проекції вимог професії та бажання і можливостей особистості.

Окреслену схему ми можемо також перенести і на процес профільного самовизначення старшокласників. Схематично взаємодія між профільною школою та бажанням дитини одержати відповідний рівень освіти теж відбувається у середовищі конкуренції. Профільна школа бажає отримати найкращих учнів. Дитина бажає навчатися у тій профільній школі, яка забезпечить їй у майбутньому певний напрям професійної підготовки. У такому протиріччі лише одного (або ж ланцюжка) прийняття рішення про вибір профілю навчання недостатньо, тим більше недостатньо співставлення, накладення або ж проекція вимог профілю навчання та бажання і можливостей

особистості. Лише у процесі узгодження, коли одночасно змінюється дитина і зростають вимоги профілю навчання, у повній мірі включаються механізми самопізнання, самооцінки і самовдосконалення особистості, виробляється нею стратегія і тактика поведінки на ринку освітніх послуг. Така стратегія реалізується у трьох напрямках:

- 1) самовдосконалення до рівня вимог бажаного у майбутньому профілю навчання;
- 2) вибір іншого профілю (з нижчими вимогами);
- 3) перенесення (відхід) на певний часовий проміжок вирішення проблеми.

При цьому відповідальність за активність лежить на дитині і її найближчому оточенні.

Розкриємо теоретичні засади уведених нами понять („самозмінна” і „узгодження”) у процес профільного і професійного самовизначення учнів старшої школи. В історії професійної консультації є доволі велика кількість підходів до вивчення проблеми професійного самовизначення особистості. Узагальнено можна виокремити такі напрями: поведінковий, психодинамічний, гуманістичний. Принципові розбіжності між ними (Г.Крейд), здебільшого виникають під час вирішення трьох проблемних питань: про фактори, характер і сутність професійного розвитку особистості.

У поведінковому підході, як правило це представники західного і американського необіхевіоризму (теорія научіння, когнітивна теорія), центром є не особистість, а взаємодія її з соціальним середовищем. Дослідження такої взаємодії спрямоване на розробку технологій формування певних поведінкових навичок, навичок спілкування або ж схем поведінки людини у певних ситуаціях. Людина при цьому виступає лише як продукт впливу навколишнього середовища, в якій відсутня перспективна мета діяльності, несформоване глибоке і емоційне внутрішнє життя, її переживання тощо. На даний час побудова системи професійної консультації, згідно цього підходу не вирішила проблему професійного самовизначення молоді у економічно розвинених

країнах. Хоча і є доволі суттєві напрацювання.

Наступних напрям – психодинамічний або ж функціональний. До цього напрямку належить теорія психоаналізу З.Фройда і неофройдизм, індивідуальна психологія А.Адлера, аналітична психологія К.Юнга, К.Роджерса і В.Франкла. Головною метою цих підходів є дослідження умов, які забезпечують формування „Я-концепції” та професійної перспективи особистості. Таке формування базується на глибокому самоаналізі особистості і виробленні нею нового образу свого „Я” за рахунок усвідомлення прихованих мотивів і механізмів саморегуляції поведінки. Побудова системи професійної консультації, згідно цього підходу, також не вирішила проблему професійного самовизначення молоді у економічно розвинених країнах. Позитивним стало лише напрацювання методик роботи з дорослим населенням, яке мало певні проблеми у професійній діяльності.

Представники гуманістичного напрямку предметом своїх досліджень визначають людину з усіма її особливостями, досвідом, можливостями і потенціями, життєвими планам і перспективам. Головними положеннями цього напрямку є визнання того, що:

- джерелом розвитку особистості є сама особистість, її активність, самостійність, ініціативність, творчість і відповідальність;
- будь-якій діяльності особистості властива інтенційність і „потенційність”, які характеризують у її розвитку як наявність чогось, але ще не розкритого і не реалізованого нею.

Наведемо окремі положення відомих вітчизняних представників, які започаткували цей напрям у галузі психології розвитку особистості:

- „Вихідним моментом” всіх динамічних змін, що відбуваються в розвитку особистості впродовж певного періоду і які цілком визначають ті форми і той шлях, прямуючи яким, людина набуває нових властивостей особистості є „соціальна ситуація розвитку”, яка визначається поєднанням зовнішніх і внутрішніх умов життєдіяльності особистості, віддзеркалена в переживаннях суб’єкта цього процесу і реалізована в діяльності разом з іншими

людьми (Л.Виготський);

- становлення особистості є детермінований суспільними умовами (навчанням, вихованням) процес її „саморуху”, що спонукається внутрішніми суперечностями, які виникають у ньому. З розвитком особистості зростає значення внутрішніх умов. Внутрішнє середовище стає фактором подальшого розвитку особистості, її „саморуху” від нижчих до вищих форм взаємовідношень із зовнішнім середовищем. Усвідомлюючи свої досягнення і недоліки, особистість виявляє прагнення до самовдосконалення, до самоосвіти і самовиховання. Це не якийсь інертний процес, котрий підштовхується зовнішньою, чужою силою, а як „саморух”, „спонтанійний”, внутрішньо необхідний рух (Г.Костюк);

- вищі психічні властивості особистості у розвитку детермінуються протиріччями суб'єкт-об'єктних відносин, супроводжуються стражданнями, визначаються спрямованістю, спонукаються мотивами і реалізуються у вчинках. Соціальні вимоги не проектується механічно в людину, а опосередковуються внутрішніми умовами, перш за все, власною моральною самодіяльністю вихованця. Тому спрямованість у вихованні має лежати в площині актуалізації потенційних можливостей самоприйняття особистістю соціальних і моральних вимог (Л.Рубінштейн);

- у категорії „переживання” домінуючим є емоційно-почуттєвий компонент, який у процесі життєдіяльності особистості формується в ієрархічну систему мотивів діяльності, які визначають її спрямованість і перебувають у потенційному стані до того часу, поки об'єкт не потрапляє в поле активності особистості (Л.Божович);

- внутрішньою умовою розвитку особистості є постійна „незавершеність” і „неузгодженість” як характерна генетична риса організації індивіда, як його потенційна можливість до безмежного розвитку (Л.Анциферова);

- проблема розвитку особистості у своїй висхідній формі є проблемою суспільного способу її життя, який містить у собі різні потенційні можливості її становлення (К.Альбуханова – Славська);

- внутрішні особистісні новоутворення мають сильний енергетичний компонент. Його природа емоційна. Сила кожного особистісного утворення (якості, цінності, почуття) залежить від емоційного переживання, від емоційної напруженості. Особистісне становлення можливе за умови максимально напруженої активності, доступної людині лише у глибинах внутрішнього світу. Внутрішня діяльність набагато складніша і вимагає настійливої напруги волі. Довільна поведінка є людською самодіяльністю, тому що вона найбільшою мірою пов'язана з тими діями і вчинками, які мотивуються осмисленим рішенням. Для вольових проявів суттєве те, що вони перетворюють мислення особистості у вчинкове, дієве, емоційно-вольове. А це - шлях до розвитку активної, творчої особистості (І.Бех.);

- особистість зростає в умовах вимог соціального середовища та прагне до самоактуалізації в ньому, як природної людської властивості до зростання. Тому людина сама повинна взяти на себе певну відповідальність за те, що вона робить, за свій розвиток, самостійно повинна знаходити вихід із складних ситуацій, визначати сенс свого життя загалом. Нав'язати або сформуванати все це неможливо, через це необхідно створити лише умови для саморозвитку, надати особистості підтримку і допомогти їй в цьому процесі (А.Маслоу, К.Роджерс, Г.Олпорт).

Отже представники гуманістичного напрямку предметом своїх досліджень визначають людину з усіма її особливостями, досвідом, можливостями і потенціями, життєвими планам і перспективам. При цьому головним положеннями цього напрямку є визнання того, що джерелом розвитку особистості є сама особистість, її активність, самостійність, ініціативність, творчість і відповідальність.

Першим представником гуманістичного напрямку в розвитку особистості, який запровадив його основні положення до обґрунтування системи професійної орієнтації учнівської молоді був К.Платонов. На його думку є лише три шляхи формування особистості:

- стихійний;

- цілеспрямований;
- самоформування.

Згідно його позиції, стихійне формування особистості - це формування її під впливом випадкових зовнішніх факторів. Вплив випадкових факторів неминучий. Тому запрограмувати всі стихійні впливи на особистість і забезпечити домінування одного з них практично неможливо навіть в умовах експерименту. До стихійних впливів він відносить вулицю, однокласників, близьке соціальне оточення, випадкові книги, засоби масових комунікацій тощо.

Цілеспрямоване формування особистості К.Платонов визначає як формування її по заздалегідь розробленому проекту. Такий проект запроваджується у навчально-виховний процес за допомогою відповідного змісту, методів і прийомів впливу на особистість. Метою реалізації проекту повинна бути модель. Цілеспрямоване формування особистості зазвичай масове і, як правило, шаблонне. За таких умов, і до цього потрібно прагнути, воно повинно бути індивідуальним, в основі якого лежить особистісний підхід. При цьому результатом цілеспрямованого виховання, на його думку, є готовність особистості до певної діяльності. Результати діагностики рівня готовності особистості до виконання певної діяльності повинні нести, в першу чергу, прогностичну функцію. Прогнозування має містити загальне, актуальне і потенційне професійного майбутнього особистості. Саме тому розуміння поняття „підготовка” доцільно розглядати в площині доведення чогось до стану готовності, який відповідає визначеним вимогам і актуалізує сферу потенційного у розвитку особистості.

Наступний етап професійного становлення особистості К.Платонов пов'язує з поняттям саморегулювання. Сутність саморегулювання, в широкому його розумінні, полягає в узгодженні особистістю будь-чого відповідно до чогось, заданого ззовні. Для вирішення такої суперечності недостатньо навчання, тренування і вправ, які складають основу цілеспрямованого виховання. Це лише підґрунтя для дій. Готовність до діяльності, підкріплена

визначеною спрямованістю особистості, виявляється у її вчинках і визначає зміст саморегуляції людини. Тому домінуючим напрямом формування особистості в цілому та, особливо, на завершальних етапах проектування становлення професіонала має бути спрямованість особистості. Результатом такого психолого-педагогічного проектування професійного розвитку особистості є її моральні якості [21, с. 232 - 237].

Отже, методологія для розробки науково-методичних засад професійного самовизначення учнів старших класів, згідно головних положень гуманістичного напрямку розвитку особистості, полягає у тому, що:

- у динаміці професійного самовизначення особистості домінуючим і визначальним чинником є її активність („самозміна”, „самодіяльність”, „саморух”, „самоактуалізація”);

- професійне самовизначення учня детермінується актуалізацією тих його властивостей, які ще не виявилися на цій стадії розвитку особистості і знаходяться в потенційному стані;

- професійне самовизначення учня набуде спонукальної сили, лише потрапивши у поле його сприйняття, актуалізувавши потреби, які знаходилися до цього в потенційному стані;

- допрофільне і профільне навчально-виховне середовище на певному етапі створює лише потенційні можливості для професійного самовизначення учня, які реалізує безпосередньо учень;

- зрушення у професійному самовизначенні учня можливі за умови максимально напруженої його активності, доступної лише у глибинах внутрішнього світу, яка вимагає настійливої напруги волі.

- професійна консультація учнів старших класів має бути спрямована на підготовку них до професійного самовизначення, обов'язковим етапом якого є профільне самовизначення;

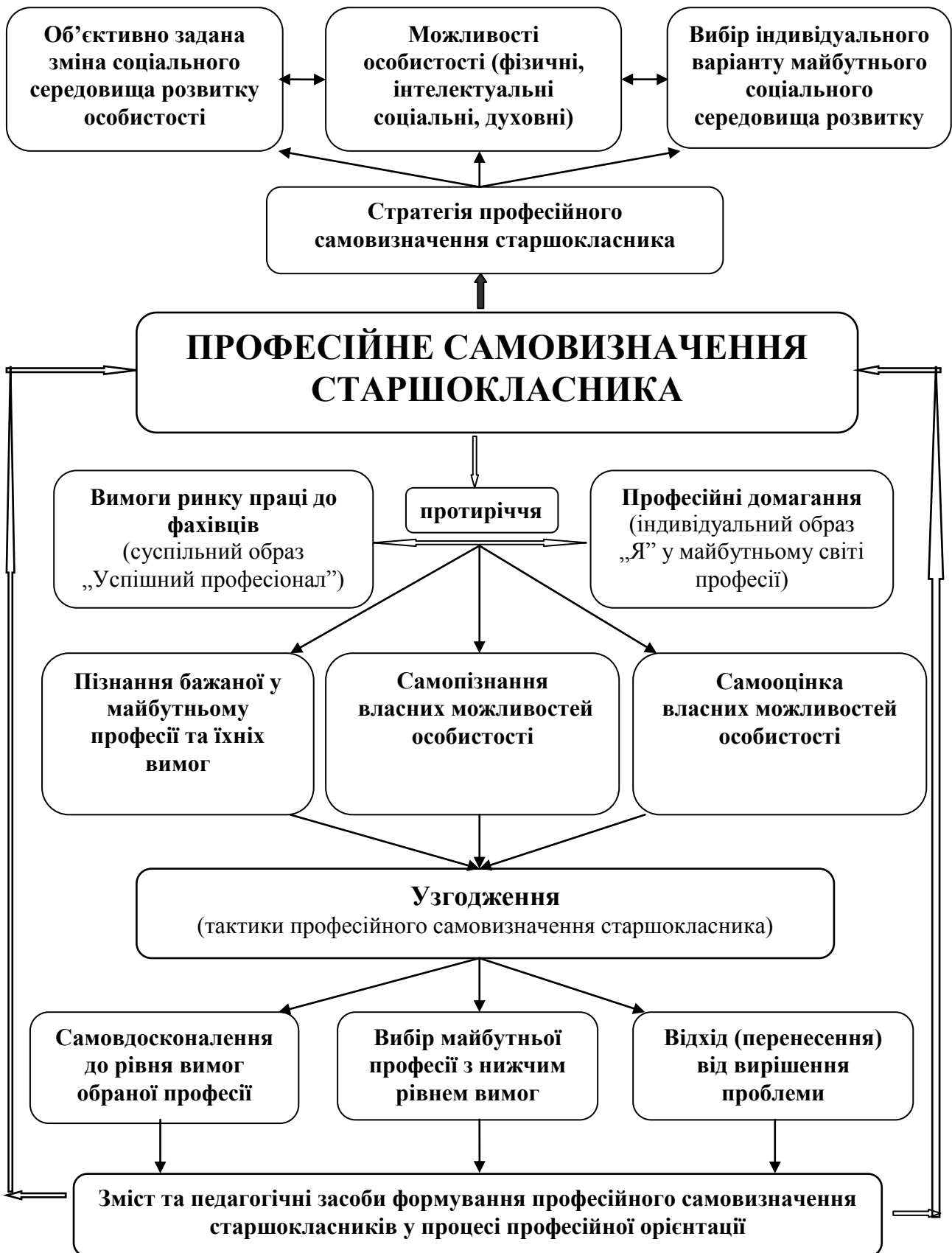
- зміст, форми та методи профконсультаційної роботи у старшій школі мають пом'якшувати стихійний вплив, забезпечувати достатній рівень професійного самовизначення і спонукати до процесів самовиховання і

самовдосконалення, тобто самостійного узгодження власних уподобань і можливостей з вимогами бажаної професії.

Тобто, ідея науково-методичних засад професійного самовизначення старшокласників полягає у реалізації особистісно орієнтовного підходу до професійної консультації, визнання детермінованості цього процесу внутрішніми психологічними факторами, які спрямовані на задоволення особистісних проблем суб'єкта професійного вибору та вимог обраної професії. За такого підходу і спираючись на результати досліджень Б.Федоришина, В.Рибалки, професійна консультація визначається як науково-практична система підготовки особистості до свідомого професійного самовизначення, обов'язковим етапом якого є профільне самовизначення. Особистість у такому процесі стає суб'єктом профорієнтаційної діяльності, що використовує засоби професійної консультації для підготовки до свого власного й самостійного професійного самовизначення. Допрофільна і профільна підготовка в таких умовах забезпечує профорієнтаційне середовище для пошукової діяльності особистості.

Динамічно - функціональну модель професійного самовизначення старшокласника представляємо на рисунку 1.

Змістовно рух такої пошукової діяльності у процесі профільного самовизначення учнів 8-9 класів є процесом узгодження дитиною знань про світ і вимоги профільного навчання (Образ „Я - у профільному середовищі”) зі сформованими та усвідомленими нею в процесі розвитку можливостями та потребами (образ „Я”). Проміжною ланкою між вимогами профільного навчання і можливостями учня є його самодіяльність (власні емоційно-вольові зусилля вихованця) у напрямі зрівноважування об'єктивних вимог професійного простору (об'єктивно задана потреба обрати профіль навчання у 10 – 11 класі) та суб'єктивних факторів (майбутні професійні домагання) оволодіння в майбутньому бажаною професією. Результатом такого процесу є вибір напряму профілю майбутнього навчання у старшій школі як першого кроку до оволодіння обраною професією.

Рис. 1. Динамічно - функціональна модель професійного самовизначення старшокласника

Змістовно рух окресленої вище пошукової діяльності учнів 8-9 класів у процесі профільного самовизначення (див. рис. 1) має таку ж схему і в процесі професійного самовизначення учнів 10-11 класів. Тобто професійне самовизначення старшокласників є процесом узгодження дитиною знань про різноманіття і вимоги професії (Образ „Я-у світі професій”) зі сформованими та усвідомленими нею в процесі розвитку можливостями та потребами (образ „Я”).

Проміжною ланкою між вимогами обраної професії і можливостями учня є його самодіяльність (власні емоційно-вольові зусилля вихованця) у напрямі зрівноважування об’єктивних вимог професійного простору (об’єктивно задана потреба обрати майбутню професію у 10 – 11 класі) та суб’єктивних факторів (майбутні професійні домагання) оволодіння в майбутньому бажаною професією. Результатом такого узгодження є вибір майбутньої професії і побудова програми досягнення у ній професійної майстерності.

Змістовно охарактеризований нами рух пошукової діяльності учня має забезпечуватися певними компонентами його підготовки до професійного самовизначення. Сукупність таких компонентів ми об’єднали у є чотири модулі.

1. Світ професій, що поєднує у собі знання про види професійної праці людини та напрями профільного навчання у старшій школі.

2. Образ „Я”, який поєднує у собі знання про індивідуальні особливості учня, його можливості і домагання, напрями самовдосконалення до рівня вимог бажаного профілю навчання у старшій школі.

3. Технологія вибору профілю навчання і майбутньої професії, яка поєднує у собі знання правил вибору учнем майбутнього профілю навчання і професії, його уміння складати та корегувати індивідуальну освітню траєкторію, аналізувати суперечності і уникати усталених помилок;

4. Профільні проби, які передбачають виконання проектних і проектно-технологічних робіт за суспільно-гуманітарним, природничо-математичним, технологічним, художньо-естетичним та спортивним напрямом профільного навчання.

Реалізація виділених нами вище складових підготовки старшокласників до професійного самовизначення у процесі допрофільної та профільної підготовки забезпечить:

- виховання в учнів ставлення до себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності, усвідомлення своєї індивідуальної неповторності, відповідальності та впевненості у досягненні майбутнього професійного успіху;

- активізацію процесів самопізнання, самооцінки та актуалізацію потреби в самовдосконаленні;

- формування системи знань учнів про зміст та структуру світу професій, сучасні вимоги соціального середовища до фахівців на ринку праці, стратегію і тактику реалізації визначених напрямів власного кар'єрного зростання у майбутньому;

- ознайомлення учнів із способами і прийомами прийняття обґрунтованих рішень про вибір майбутньої професії, забезпечення їх практичним досвідом пошуку необхідної інформації для розробки або ж удосконалення стратегії професійного зростання у майбутньому.

2. ФОРМИ І МЕТОДИ ПРОФКОНСУЛЬТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ

Підготовка учнівської молоді до професійного самовизначення забезпечується різноманітними формами і методами профконсультаційної роботи. Їх реалізація створює умови для включення школярів у різноманітні види пізнавально-перетворюючої діяльності навчально-виховного процесу школи. Розпочинається профорієнтаційна діяльність учнів з ознайомлення зі світом професій та основами сучасного виробництва. Саме це стає підґрунтям для формування стійкого і дієвого інтересу до певної професії.

Згодом форми та методи профконсультаційної роботи спрямовуються на підготовку учнів старшої школи до самостійного та усвідомленого профільного самовизначення. Результатом такої діяльності старшокласників є

трансформація інтересу до професії у професійний інтерес і побудова на цій основі професійних намірів, які змістовно віддзеркалюють індивідуальну освітню траєкторію.

У 11-12 класах школи форми та методи профконсультаційної роботи спрямовані на активізацію професійного самовизначення учнів у процесі профільного навчання. Означена діяльність передбачає розвиток у школярів потенціалу професійного самовдосконалення і реалізується у побудові програми професійного зростання у майбутньому.

Дещо пізніше профконсультаційні засоби спрямовуються на допомогу молоді, що навчається, здійснити фахову спеціалізацію. Працевлаштування та втілення програми професійного зростання - кінцева мета профконсультаційного супроводу професійного самовизначення особистості.

Вище означене дає нам підстави стверджувати, що форми та методи професійної консультації можна розподілити на загальні та специфічні. Загальні форми та методи використовуються на будь-яких етапах професійного розвитку особистості. Специфічні визначаються завданнями окремих його етапів, яких ми виділяємо чотири:

1. Підготовчий етап - здійснюється від народження та протягом навчання дитини в школі. На цьому етапі завдання професійної консультації - спостереження, виявлення, обґрунтування та створення відповідних умов для розвитку індивідуальності кожного окремого школяра. Реалізується за рахунок включення дитини в різноманітні форми навчально-трудової діяльності (громадська, спортивна і т.п.).

2. Основний етап. Завдання профконсультаційної роботи на цьому етапі полягає у підготовці старшокласників до самостійного та свідомого вибору майбутньої професії. Реалізуються означені завдання за рахунок сукупності форм та методів активізації професійного самовизначення (спеціалізований курс профорієнтаційного спрямування, профконсультаційна допомога, розвиток необхідних в майбутньому професійно-важливих якостей в процесі допрофільного і профільного навчання тощо).

3. Уточнюючий етап. Форми та методи профконсультаційної роботи спрямовані на допомогу випускникам шкіл та студентам професійних навчальних закладів у конкретизації фахової підготовки.

4. Завершальний етап. Специфіка форм та методів визначається завданнями допомоги випускникам у працевлаштуванні та формуванні індивідуального стилю професійної діяльності на конкретному робочому місці. Закінчується цей процес побудовою перспективи професійного зростання у майбутньому.

2.1. Форми профконсультаційної роботи

Форма профконсультаційної роботи – це спосіб взаємодії профконсультанта і суб'єкта професійного самовизначення, який заздалегідь визначений певним порядком, місцем та організаційною процедурою проведення. Форми профконсультаційної роботи залежать від складу і кількості осіб, місця проведення, тривалості роботи. Згідно цих характеристик форми профконсультаційної роботи поділяються на загальні, які традиційно використовуються у навчально-виховному процесі школи та специфічні, яким притаманні особливості профорієнтаційної діяльності вчителя та учнів.

До загальних форм відносяться:

- індивідуальні;
- групові;
- колективні;
- класні і позакласні;
- шкільні і позашкільні.

Специфічні форми профконсультаційної роботи можна розподілити:

- за тривалістю (разові, короткострокові, середньотривалі, довготривалі);
- за напрямом допомоги (учні, батьки, вчителі);
- за змістом допомоги (інформаційні, діагностичні, формуючі).

За тривалістю профконсультації близько 30% припадає на ті форми, які включають одну або кілька зустрічей. До 40% належить формам

профконсультаційної роботи, які складаються з семи зустрічей, і лише в 15% випадків використовуються ті форми профконсультаційної роботи, які за тривалістю часу продовжуються впродовж року.

Разові форми профконсультаційної роботи

Разові форми профконсультаційної роботи проводиться у тих випадках, коли необхідно актуалізувати проблему вирішення професійного самовизначення особистості. Їхня тривалість може сягати не більше однієї академічної години. Така форма роботи проводиться у тих випадках, коли у школярів виникає потреба, за досить високого рівня готовності до професійного самовизначення, з'ясувати окремі питання інформаційного або ж діагностичного характеру. Також ця форма профорієнтаційної роботи має місце у тих випадках, коли учень звертається за підтвердженням власного рішення про вибір того чи іншого напрямку професійної підготовки.

Методика проведення означеної форми роботи має такий порядок дій:

- встановлення контакту з учнем та створення відповідної атмосфери;
- визначення та формулювання проблеми і її актуалізація разом з старшокласником;
- визначення мети та обговорення плану можливих дій;
- уточнення варіантів вирішення проблеми;
- узагальнення результатів взаємодії та формування позитивної мотивації на виконання виробленого рішення.

Короткотривалі форми профконсультаційної роботи

Короткотривалі форми профконсультаційної роботи реалізуються протягом трьох-п'яти зустрічей, кожна з яких триває впродовж однієї академічної години. Як правило таку форму доцільно використовувати із старшокласниками, які потребують глибокої інформації професіографічного та діагностичного характеру для ствердження у власному професійному виборі. Здебільшого це учні, котрі потребують підтримки у професійному виборі та

його узгодженні з планами батьків відносно професійного майбутнього дітей. За таких обставин до такої форми діяльності доцільно залучати також батьків, вчителів, класних керівників, майстрів виробничого навчання та інших зацікавлених осіб. На відміну від разової форми роботи під час короткострокової профконсультант має можливість зупинитися більш детально на проблемі і використати необхідну і достатню сукупність методів психолого-педагогічного впливу.

Середньотривалі форми профконсультаційної роботи

Середньотривалі форми профконсультаційної роботи, як правило, використовуються в тих випадках, коли вирішення актуальної проблеми учня неможливе під час короткотривалої зустрічі. Така форма роботи налічує 10-15 контактів профконсультанта і учня. Здебільшого вона використовується в тих випадках, коли проблеми професійного самовизначення старшокласників глибші і супроводжуються іншими особистісними проблемами (діти з яскраво вираженою неадекватною самооцінкою, частково профнепридатні до обраної професії, з порушенням у емоційно-вольовій сфері й об'єктивними перешкодами для адекватного самоствердження). Залежно від кількості учнів організаційні форми профконсультаційної роботи поділяються також на індивідуальні, групові та колективні.

Індивідуальна форма роботи

Індивідуальна форма роботи - це глибоке комплексне вивчення школяра, його інтересів, нахилів, стану здоров'я та фізичного розвитку, уваги, мислення тощо з метою виявлення індивідуальності та неповторності і формування на цій основі готовності до професійного самовизначення. Доброзичливість, наявність раніше підготовленої достатньої діагностичної інформації про школяра та відповідного довідкового матеріалу - умови, які позитивно впливають на ефективність означеної форми роботи.

Групова форма роботи

Групова форма роботи - це взаємодія профконсультанта та певної групи учнів. Група - обмежена в розмірах спільність людей, які виділені з соціального цілого на основі певних ознак. Кількість, структура та склад групи визначаються метою та завданнями діяльності для якої вона створена. Такі групи організуються для впливу в системі міжособових стосунків з метою розвитку соціально-психологічної компетентності, навичок спілкування та взаємодії. Ці групи середньотривалі (від кількох днів до кількох місяців), діяльність у них ненормована та нерегламентована.

Головний метод роботи в групі - вільна дискусія без попередньо прийнятого плану у поєднанні з ігровими методами. Обговорення питань будуються відповідно до принципу „тут і зараз”, тобто аналізуються проблеми безпосередніх учасників групової динаміки. Досить висока активність старшокласників у роботі групи дозволяє вирішувати складні проблеми професійного самовизначення (формування адекватної самооцінки, ціннісних орієнтацій тощо).

Доцільно означену форму роботи проводити з використанням ігрових методів, а в її основі покласти принципи та правила роботи груп психотренінгу. Дана форма роботи може проводитись як факультатив. Метою її проведення є формування адекватної самооцінки, усвідомлення індивідуальних особливостей кожного, ознайомлення з вимогами професій та ін.

Ефективність цієї форми роботи в психологічних дослідженнях визначається специфікою групового спілкування. Включення учнів у таку діяльність дозволяє розкрити суб'єктивний внутрішній світ однієї людини та проаналізувати світоглядну позицію іншими. У спілкуванні людина самовизначається, пізнає власні індивідуальні особливості, виробляє адекватну самооцінку. Комунікативна, інтерактивна та перцептивна сторона спілкування впливає на суб'єктивне сприйняття професіографічної інформації і на цій основі, згідно об'єктивних вимог групи, відбувається взаємне узгодження дій. Результатом такої діяльності є груповий вплив на конкретну особистість.

Обов'язковим компонентом групового спілкування є гностичний, який передбачає пізнання людини людиною в безпосередній діяльності. Саме це актуалізує головні механізми самопізнання - ідентифікацію та рефлексію.

Сутність ідентифікації полягає в тому, що в процесі взаємодії пізнається актуалізовані профконсультантом явища та події з однієї сторони, а з іншої – ототожнюються учасником групи, суб'єктом ідентифікації, властивості явищ і подій. Така діяльність дає можливість учаснику групи розпізнати та усвідомити ті якості, на основі якої особистість може бути віднесена до певної групи, зразка, еталону тощо.

Рефлексія - процес самопізнання власних внутрішніх особливостей. Крім двох головних механізмів позитивно впливають на професійне самовизначення також і інші психологічні механізми. До них належать: переконання, навіювання і т.д., які актуалізуються в спеціально організованих групах.

Методика проведення групової форми роботи передбачає реалізацію декількох етапів. На першому етапі учні включаються у різноманітні ділові ігри. Мета такої ігрової діяльності - в умовах невимушеної, позитивно-емоційної ситуації поглибити знання про індивідуальні особливості школярів (особливості їхнього темпераменту, характеру, пам'яті, уваги, уяви).

Доцільно звернути увагу на те, що обов'язковим елементом роботи групи на цьому етапі виступає обговорення виявлених індивідуальних особливостей кожного учасника групи. Така робота впливає на формування у старшокласників адекватної самооцінки.

На другому етапі доцільно включити згаданих старшокласників до системи ігор, які імітують певні види професійної діяльності, що найбільш повно відповідають особливостям її учасників. Мета таких ігор полягає в ознайомленні учнів з специфікою певних професій та вимогами, які вони висувають до виконавців. Проведення такої форми роботи дозволяє сформуванню в кожного учасника групи позитивне ставлення до обраної професії. Групове складання професіограми бажаної в майбутньому професії для кожного учасника групи одне з найважливіших завдань такої форми

роботи.

На третьому етапі групової форми роботи необхідно включити старшокласників у профорієнтаційні ігри, які дозволять їм „приміряти” вимоги конкретної професії до власних індивідуальних особливостей. Групова дискусія, яка виникає в процесі проведення ігор на цьому етапі повинна чітко спрямовуватися керівником групи у необхідному напрямі.

На четвертому етапі доцільно включити старшокласників у профорієнтаційні ігри, які моделюють процес вибору професії. Мета цього етапу групової форми роботи - допомогти учасникам групи остаточно визначитися у своїх професійних намірах. Керівнику групи бажано підбирати на цьому етапі такі ігри, які вчать учнів основам прийняття рішення про вибір майбутньої професії. Означена процедура включає формулювання мети, обґрунтування шляхів досягнення мети та ін.

Нижче подаємо зразок сценарію гри „Моя справа” (для учнів старшої школи).

Процедура проведення. Керівник розподіляє групу на декілька підгруп. Перед підгрупами ставиться завдання протягом 15 хвилин розробити бізнес-проект для малого приватного підприємства. Згодом представник від підгрупи повідомляє ідею бізнес проекту та шляхи його реалізації в конкретних умовах та в конкретний час. Учасники інших підгруп працюють над власними проектами. В процесі роботи учасникам підгруп дозволяється з'ясувати окремі питання, уточнювати та перевіряти відповідні розрахунки. Ведучим в цій грі є педагог, який заохочує, спрямовує, коректує роботу учнів. Після доповіді кожного представника від підгрупи відбувається дискусія всіх учасників навколо запропонованого бізнес-проекту (не менше 3 підгруп). За результатами дискусії проводиться таємне голосування. Переможець - група, яка отримала найбільше балів. В кінці цієї форми роботи потрібно обов'язково обговорити результати.

Проведення ігрових методів у роботі профорієнтаційних груп досить інформативне та результативне. Зупинимося на деяких її особливостях та

опосередкованих перевагах. Після закінчення групової форми профконсультаційної роботи у керівника групи є можливість провести соціометричний зріз (виділити лідерів підгрупи, стосунки), визначити певні психологічні особливості окремих учнів, підгруп, а також групи загалом і т.п.

В цілому використання ігрових методів у групових формах профконсультаційної роботи має бути творчим і виходити з наявного контингенту учнів та їх особистісних і вікових проблем у професійному самовизначенні.

У процесі проведення профорієнтаційних ігор у діяльності групи потрібно звернути увагу на окремі елементи активізації учасників групи. До них належать:

- включення в ігрову професійну діяльність різноманітних видів взаємодії учасників (прийняття та зміна ролей, ситуація „дзеркало”, ситуація каруселі та ін.);
- зміна ігрових умов (маніпуляція з часом та простором, незвичайний вигляд головних героїв та ін.);
- додаткові допоміжні процедури (короткі письмові завдання, окремі завдання найбільш пасивним учасникам т ін.).

Колективна форма профконсультаційної роботи

Колективна форма профконсультаційної роботи передбачає і використовується для проведення заходів, які стосуються значної кількості школярів (анкетування, розповідь тощо). Домінуючою формою колективної профконсультаційної роботи зі школярами є урок.

Урок - це систематично застосовна для рішення завдань навчання, виховання і розвитку особистості форма організації діяльності постійного складу педагогів і учнів у визначений відрізок часу.

На уроці, залежно від змісту матеріалу, вирішуються такі профорієнтаційні завдання:

- повідомлення професіографічної інформації;

- виховання у школярів відповідального і активного ставлення до свідомого і самостійного вибору майбутньої професії;
- розвиток пізнавальної активності, ініціативності, самостійності, творчості, спостережливості;
- стимулювання особистості до самоосвіти, самооцінки, самопізнання та самовдосконалення;
- формування необхідних в майбутньому професійно важливих якостей особистості, вірного розуміння сутності професійного самовизначення та мотивів вибору професії.

Під час вивчення матеріалу, як правило, використовуються різноманітні види діяльності учнів та вчителя. Тому, згідно структури, уроки поділяють на: комбіновані, вивчення нових знань, узагальнення і систематизації вивченого, контролю і корекції знань і умінь практичного їх застосування.

Здебільшого в практиці застосовуються комбіновані уроки, в процесі яких раціонально поєднуються різні види пізнавальної діяльності школярів. На таких заняттях учні отримують нові знання (наприклад класифікація професій), потім поглиблюють здобуту інформацію (складають колективно професіограму професії), а згодом закріплюють теоретичні відомості на отриманому індивідуальному завданні (складають професіограму обраної професії) і т.д.

Обов'язковою складовою комбінованого уроку є практична робота, під час виконання якої учні мають можливість розвивати свої знання з певної теми, виявляти прогалини в них і визначати шляхи їх удосконалення. Крім того практичні роботи допомагають дитині усвідомити одержані теоретичні відомості. Виконання практичних завдань спонукає учнів до формування самооцінки і самоконтролю. Особливе значення практичні заняття мають при вивченні блоку питань, пов'язаних з розумінням загальних понять про деякі психічні процеси та індивідуальні особливості особистості, які необхідно враховувати при виборі професії. Діти, досліджуючи свої якості під час виконання практичних робіт, виробляють уміння самоаналізу та аналізу професії, які необхідні для свідомого і обґрунтованого професійного

самовизначення.

Усний журнал

Усний журнал. Ефективною формою профконсультаційної роботи в школі є проведення усного журналу. Усний журнал є груповою формою організації діяльності учнів. В основі цієї форми профконсультаційної роботи лежить самостійне вивчення школярами змісту професій. На відміну від інших форм усне повідомлення школярів доцільно доповнювати демонстрацією наочності (фотографії, ілюстрації, демонстрація фільмів, обговорення фрагментів книг), що надає цьому заходів захоплюючий характер, емоційне сприйняття матеріалу. Зразок розробленого профорієнтаційного заходу представляємо в додатку А.

Профорієнтаційні вечори

Досить поширеною формою профконсультаційних заходів є вечори. Тематика вечорів різноманітна і залежить від інтересів учнів. Перед їх проведенням бажано вивчити за допомогою бесіди, анкетних опитувань пізнавальні інтереси майбутніх учасників профорієнтаційного вечора. Для активізації профорієнтаційної діяльності школярів потрібно провести конкурс на кращий сценарій заходу. Попередньо учням також пропонується план вечора та перелік літератури для обрання теми повідомлення. Про своє бажання виступити учні повідомляють педагога за декілька днів до проведення вечора. Вчитель перевіряє готовність учасника та за необхідності допомагає в підготовці виступу.

Профорієнтаційна конференція

В процесі профконсультаційної роботи можна використати і таку форму, як конференція. Тема конференції, як правило, визначається сучасними вимогами професійного середовища до фахівців на ринку праці. Наприклад „Професійна праця в умовах ринку”.

План конференції:

1. Вступне слово вчителя.
2. Сучасні вимоги ринку праці до працівників всіх галузей виробництва.
3. Якості, найбільш потрібні для сучасного бізнесу.
4. Знайомство з професіями, які виникли в нових економічних умовах.
5. Заключне слово ведучого.

Конференції можуть бути і читацькими. Таку форму роботи можна проводити безпосередньо в бібліотеках. Їх метою є ознайомлення учнів з бібліотечним фондом, з правилами користування бібліотекою, бібліографічними довідниками, каталогами, картотекою. Означена форма профконсультаційної роботи готує учнів до ведення власної картотеки з питань профорієнтаційного характеру, знайомить школярів з джерелами професіографічної інформації (повідомлення в журналах, газетах тощо). До проведення читацької конференції готуються учні, працівники бібліотеки, педагоги.

Профорієнтаційні диспути

Цікавою і корисною формою профконсультаційної роботи є диспути. Участь у них школярів розвиває мовлення, вміння виділяти головне, відстоювати власні переконання. Для участі в диспуті бажано запросити спеціалістів з обговорюваної проблеми, а для підготовки диспуту доцільно залучити викладачів різних навчальних дисциплін. До диспуту готують плакати та ілюстровані питання для обговорення. Ефективність цієї форми роботи визначається якістю попередньої підготовки.

Творчі конкурси

Однією з форм профконсультації можуть бути творчі конкурси. Домінуюча діяльність учнів при проведенні конкурсів - творчий пошук розв'язання питань професійного самовизначення. Навчити учнів творчо підходити до вирішення актуальних проблем, дати їм можливість відчувати від цього задоволення - найважливіші виховні завдання цієї форми

профорієнтаційної роботи. Різноманітність конкурсних завдань дає можливість учневі проявити себе, розкрити власні здібності і виявити свої можливості.

У профконсультаційній практиці доцільно організовувати такі творчі конкурси:

1. Фотоетюди та малюнки про професію.
2. Літературні роботи (науково-фантастичні розповіді, нариси та ін.).
3. Технічні конструкції, макети, прилади та ін.
4. Дизайнерські конкурси.

„Круглий стіл”

Однією з ефективних форм профконсультаційної роботи є „Круглий стіл”. Ця форма належить до навчальних дискусій. В її основі лежить колективне обговорення актуальної для її учасників проблеми. В процесі колективної роботи учні разом із запрошеними (викладачі вузу, вчителі, батьки, представники бізнесу) обмінюються досвідом, вчатья вести дебати, переконувати, аналізувати, вислуховувати співрозмовника та формулювати запитання.

Екскурсії

Важливою формою наочного ознайомлення школярів з виробництвом і умовами праці тих чи інших спеціалістів, з основними професіями підприємства чи установи, системою професійної освіти і т.п. є екскурсії. Для успішного проведення екскурсії необхідно чітко визначити дату проведення. Будь-яка екскурсія складається з трьох етапів: підготовка, проведення і підведення підсумків екскурсії. В процесі підготовки вчитель розробляє план, відвідує об’єкт екскурсії, уточнює її маршрут, час проведення, домовляється про виділення екскурсовода, з котрим погоджує план екскурсії, готує зміст вступної бесіди та перелік питань, на які учні повинні отримати відповідь в процесі екскурсії, погоджує заходи по забезпеченню безпеки перебування учнів на підприємстві.

Розпочинають екскурсію зі вступного слова екскурсовода про історію підприємства, його продукцію, успіхи колективу, про домінуючі спеціальності і попит ринку праці на фахівців. В той же час учнів знайомлять із правилами техніки безпеки на підприємстві. Далі учні оглядають основні цехи, знайомляться з головними технологічними лініями виробництва, новою технікою, спостерігають за діяльністю робітників різних професій безпосередньо у виробничих умовах.

В кінці профконсультаційного заходу екскурсовод відповідає на запитання учнів. По закінченні екскурсії школярі складають звіти, їх перевіряє вчитель і після того підводяться підсумки екскурсії.

2.2. Методи профорієнтаційної роботи

Термін „метод” означає шлях, спосіб просування до істини, до очікуваного результату. У педагогічній практиці (В.Лозова, Г.Троцько, І.Підкасистий, І.Підласий та ін.) під методом прийнято розуміти упорядкований спосіб діяльності по досягненню навчально-виховних цілей. При цьому відзначають, що способи навчальної діяльності вчителя (викладання) і способи навчальної діяльності учнів (навчання) тісно зв’язані між собою і взаємодіють.

Варто розрізнити поняття „метод” і „методика”. Методика – розгорнута у часі система методів, процедур і правил, які регулюють послідовність здійснення теоретичних і практичних прийомів та операцій просування до очікуваного результату. Конкретність і унікальність методики визначається специфікою суб’єкта і об’єкта взаємодії, їхніми цілями і завданнями, зовнішніми умовами та ін.

Метод характеризується трьома ознаками. Він визначається метою діяльності, способом засвоєння і характером взаємодії суб’єктів. Отже, методи характеризуються:

- способами профорієнтаційної роботи педагога і способами діяльності учнів у їхньому взаємозв’язку;
- специфікою їхньої діяльності з досягнення різних профорієнтаційних

цілей.

Під методами професійної консультації учнів слід розуміти способи спільної діяльності педагога і учнів, які забезпечують підготовку школярів до професійного самовизначення.

Методи поділяється на:

- пояснювально-ілюстративні, або репродуктивні (бесіда, розповідь, пояснення, лекція, демонстрація та ілюстрація явищ і процесів);

- інформаційно-пошукові (проблемний виклад, евристичні бесіди, методи організації дослідницької діяльності, спостереження, робота з навчальною та іншої літературою);

- активні методи (ділові ігри, метод занурення з елементами гри, „мозковий штурм”, контекстне навчання, ігри-вправи, розгляд і аналіз ситуацій, тематичні дискусії, виробничі задачі з використання технічних, технологічних і економічних ситуацій, змагальні методи і ін.).

Остання група методів дозволяє формувати знання і вміння учнів шляхом включення їх у інтенсивну пізнавальну діяльність, при цьому активізуються всі психологічні механізми забезпечення діяльності школярів. Ці методи формують складні психічні новоутворення особистості, її спрямованість (також і професійну), характер, здібності, розвивають емоційно-вольову сферу учнів.

У педагогічній науці (В.Лозова, Г.Троцько, І.Підкасистий, І.Підласий та ін.) на основі вивчення й узагальнення практичного досвіду педагогів склалися визначені підходи до вибору методів залежно від конкретних обставин і об'єктивних умов навчально-виховного процесу. Вибір методів педагогічної взаємодії визначається:

- загальними цілями виховання і розвитку учнів;

- особливостями змісту профконсультаційної роботи;

- особливостями методики профконсультаційної роботи на різних етапах професійного самовизначення учнів;

- метою, завданнями і змістом матеріалу конкретного профконсультаційного заходу;

- часом, відведеним на вирішення тієї чи іншої проблеми;
- віковими особливостями учнів, рівнем їх потенційних можливостей;
- рівнем підготовленості учнів (освіченості, вихованості і розвитку);
- матеріальним оснащенням, наявністю устаткування, приладів, технічних засобів, комп'ютерів;
- можливостями і особливостями педагога, рівнем його теоретичної і практичної підготовки, методичної майстерності.

Врахування означених вище умов дає можливість педагогу приймати рішення про вибір методів профконсультаційної роботи (словесних, наочних чи практичних, репродуктивних чи пошукових, методів контролю і самоконтролю).

Отже, залежно від змісту матеріалу, рівня підготовленості учнів до сприймання нової інформації, матеріальної бази і методичної підготовленості педагога на профорієнтаційних заняттях застосовується комплекс методів. Їх поєднання створює умови для розвитку творчої активності школярів, активізації їх професійного самовизначення.

Бесіда

Найбільш широко у профконсультаційній роботі застосовують метод бесіди. Цей метод дає змогу під час викладу нового матеріалу спиратися на життєвий досвід учнів. У процесі бесіди, за допомогою конкретних прикладів, важливо продемонструвати взаємозв'язок понять „правильний вибір професії”, „конкурентоспроможність на ринку праці”, „професійне самовдосконалення”, „культура розумової і фізичної праці”.

Бесіда завжди повинна бути логічно пов'язана з актуальними проблемами школярів. Готувати її потрібно завчасно і обов'язково скласти план її проведення. Бесіда часто поєднується з розповіддю, поясненням (словесні методи) та методами демонстрації і ілюстрації явищ та процесів (натуральні об'єкти, макети, стенди, плакати, комп'ютер тощо).

Лекція

До пояснювально-ілюстративних методів належать і лекції. Вибір теми для лекційного викладу залежить від змісту навчального матеріалу, його складності і новизни для учнів. Можна передбачити великі лекції і нетривалі з елементами бесіди. Перед лекцією педагог пояснює школярам, як конспектувати зміст нового матеріалу, повідомляє план лекції. Для читання лекцій можна запрошувати викладачів вузів, представників підприємств різної форми власності.

Метод проблемного викладу

Виховна і розвиваюча спрямованість, особливо матеріалу професіографічного характеру, забезпечується здебільшого завдяки використанню методу проблемного викладу. В процесі розв'язання проблемних питань у школярів формуються вміння бачити проблему в цілому (для країни, для галузі, для міста чи села) та застосовувати наявні знання в новій ситуації. Ставлячи проблемні запитання слід дотримуватись чіткого робочого темпу заняття та інтенсивності навчального навантаження. Пізнавальна діяльність учнів включає в собі: сприйняття проблеми, її аналіз, формулювання гіпотези та обговорення напрямів її правильного розв'язання разом з педагогом.

Методи організації дослідницької діяльності учнів

Дієвими засобами активізації професійного самовизначення школярів є методи організації дослідницької діяльності учнів. Завдання такої діяльності доцільно підбирати відповідно до інтересів учнів. Ці завдання мають бути згруповані так, щоб учні під час їх виконання не тільки застосовували здобуті раніше знання і вміння, а й активно шукали нові можливості розширення і вдосконалення їх.

Завдання дослідницького характеру повинні не тільки спонукати учнів до роздумів, а й зацікавлювали їх. Для цього варто включити у навчально-виховний процес такі прийоми: ознайомлення школярів з різними поглядами

вчених на певний факт (явище), порівняння життєвих і наукових уявлень про нього, використання ефектів подиву, парадоксальності, новизни. Пропонуючи завдання дослідницького характеру, педагог залучає школярів до самостійної пошукової діяльності і цим мотивує необхідність порівнювати, узагальнювати і аналізувати явища і події. Тобто самостійно здобувати знання, а не механічно запам'ятовувати профорієнтаційну інформацію.

Спостереження

Елементи методів спостереження застосовують в різних формах профконсультаційної роботи. Проте досить дієвими вони проявляються у процесі проведення різних екскурсій. Їх мета спрямована під час екскурсій на збудження в учнів інтересу до професійної діяльності працівників підприємства і вчить їх аналізувати соціальні явища та виробничі процеси у взаємозв'язку з життям.

Самостійна робота

Самостійну роботу школярів з літературою (навчальною, довідковою, науково - популярною) вчитель може застосовувати для поглиблення і закріплення здобутих раніше знань. Використовуючи цей метод, особливу увагу потрібно приділяти вдосконаленню таких умінь дітей: вміння виділяти головне та встановлювати залежність між частинами цілого, аналізувати зміст схематичного зображення професіографічної інформації (таблиці і малюнки), виокремлювати проблемні питання та самостійно знаходити відповідь на них. Знання, здобуті учнями самостійно, формують у них уміння самоосвіти, що особливо важливо для професійного самовизначення.

Активні методи навчання

Наступну групу методів складають активні методи навчання. Ефективність активних методів забезпечується не стільки їх оригінальністю, скільки вмінням включенням їх у цілісну методичну систему з урахуванням

особистісних і професійних якостей педагога. Характерною рисою цих методів є досить високий рівень взаємодії вчителя і учнів. Проте це вимагає від профконсультанта більш старанної підготовки, додаткових витрат часу, глибокого знання індивідуальних особливостей школярів.

Зупинимося на активних методах які, на нашу думку, доцільно використовувати в профконсультаційній роботі зі школярами. Найбільшого розповсюдження в сучасній профорієнтаційній практиці набули ігрові методи. Ділова гра - це в певному розумінні репетиція виробничої чи соціальної діяльності людини. Цей метод дає можливість програвати будь-яку конкретну ситуацій в дії, що дозволяє краще розуміти поведінку людини, зрозуміти спонукальні сили діяльності в ту чи іншу мить реальної події.

Переваги даних методів полягають в тому, що вони підвищують інтерес учнів до вирішення проблеми професійного самовизначення та стимулюють школярів до вибору майбутньої професії. Моделювання в діловій грі типових ситуацій, що виникають в реальній практиці професійної діяльності сучасного фахівця, створюють умови максимального наближення до виробничих процесів різних видів професійної діяльності. Поєднання елементів професійної і навчальної діяльності з елементами гри знімає психологічну напруженість у діях підлітків при вирішенні актуальних для них завдань.

Ігрові методи

Ігрові методи поділяються на: дидактичні ігри, ігри-вправи, сюжетно-рольові, імітаційні ігри, операційні, ігри-змагання. Всі вони дозволяють вирішувати не тільки навчальні та виховні, а й профорієнтаційні завдання.

В основі ділової гри дидактичної спрямованості у профорієнтаційній роботі, як правило, лежить мета оволодіння школярами знань і вмінь з наукової організації праці, її обліку, контролю і нормування, розподілу заробітної плати, поділу робітників на робочі місця залежно від предметів, засобів умов праці.

В процесі гри-вправи відпрацьовується вміння приймати оперативні рішення виробничого характеру та узгоджувати взаємодію окремих ланок

виробничої системи. Ігри-вправи можуть бути спрямовані на подолання кризових виробничих ситуацій.

Рольові ігри - ігри з одним або кількома партнерами. Головним призначенням рольових ігор є створення умов для надання можливості її учасникам діяти в межах запропонованих ролей: члена бригади, бригадира, майстра цеху, і інших відповідальних на виробництві осіб. Залучення дітей до виконання певної ролі створює умови для можливості активної участі в обговоренні соціально важливих проблем виробничого колективу і збагачує досвід відповідної діяльності. Рольові ігри, як правило, поділяються на імітаційні та операційні. Під час імітаційної гри імітується діяльність будь-якої організації, установи, її підрозділів (кабінет начальника цеху, учительська і т.д.). Операційні ігри допомагають відпрацьовувати виконання конкретних, специфічних операцій, що стосуються різних професій.

Дискусія

В окремих випадках досить ефективним методом профорієнтаційної роботи є тематичні дискусії. Дискусія, вміло організована педагогом, викликає в учнів підвищений інтерес до особливостей професійного самовизначення в сучасних умовах. Тому її доцільно використовувати у профорієнтаційній роботі при вирішенні гострих та неординарних питань професійного вибору. Зміст діяльності учасників дискусії ґрунтується на обговоренні визначеного виробничого явища та події і позитивно впливає на розвиток логічного мислення та формує вміння критично оцінювати і творчо вирішувати актуальні проблеми.

Ігри-вправи

Останній часом в профорієнтаційній роботі все частіше використовуються ігри-вправи. До них, в першу чергу, належать різноманітні конкурси, кросворди, ребуси, вікторини, шаради, загадки і т.д. Також до них належать комплексні завдання - ігри на зразок „запитання - відповідь”, коли самі учні задають один одному запитання і відповідають на них. Такі ігри -

вправи спрямовані на вдосконалення пізнавальних здібностей учнів і спрямовані на усвідомлення та закріплення профорієнтаційного матеріалу, його використання в нових умовах. Ці методи розвивають сприйняття, спостережливість, увагу, пам'ять, емоції і почуття, волю і інші психічні процеси та якості особистості. По часу ці методи не довготривалі, близько 10-20 хвилин.

Діагностичні методи

Анкетування – спосіб письмового (іноді усного) опитування за розробленою заздалегідь схемою (анкетою, опитувальним листом). Результати анкетування використовуються для виявлення стану (перебігу) певних тенденцій (особливостей, закономірностей) соціальних, психологічних і педагогічних процесів. Результати анкетування не дають повної і об'єктивної інформації про стан (перебіг) предмету дослідження, тому вони використовуються як допоміжні засоби дослідження для стандартизації і формалізації окремих висновків і пропозицій щодо професійного самовизначення особистості будь-якого віку.

Головним засобом анкетування є анкета або ж опитувальний листок. Вони містять у собі заздалегідь сформульовані запитання і заданий перелік можливих відповідей, з яких респондент повинен обрати одну або ж запропонувати власну. Залежно від мети дослідження анкети поділяють на відкриті (дають можливість досліджуваному конструювати відповідь за власним бажанням як за змістом, так і за формою) і закриті (з варіантом відповіді „так” або „ні”). За формою анкети поділяють на анкети невеликого об'єму (передбачають послідовний перехід від однієї відповіді респондента до іншої) та анкети складні (мають розгалужену структуру і передбачають відповіді респондента на окремі групи запитань).

Анкетування у профконсультаційній роботі використовується під час індивідуальних, групових і колективних форм роботи. Воно, як правило, використовується для збору первинної інформації, яка складає основу

професійної консультації на наступних етапах. Зразок такої анкети представлений у них додатку Д.

Спостереження - стратегія отримання даних за визначеною заздалегідь схемою (планом). У профконсультаційній роботі використовується, залежно від віку учня, об'єктивне спостереження (дослідження певного процесу без впливу спостерігача у його перебіг і використовується, як правило, для висунення гіпотез та попереднього планування дій), стандартизоване спостереження (спостереження за поведінкою людей за визначеною заздалегідь схемою або ж планом, у якому конкретно визначена процедура і можливі результати) і самоспостереження (стратегія отримання експериментальних даних у процесі спостереження над самим собою)

Тестування – стандартизоване, коротке і обмежене в часі випробування, призначене для встановлення рівня розвитку визначеної властивості особистості у межах заданих параметрів. Тести, як правило, складаються з невеликих за обсягом та не складних завдань (задач, запитань, проблемних ситуацій). Отримані експериментальні результати дослідження переводяться у числові значення певної вимірювальної шкали і нормуються насамперед на основі відмінностей в індивідуально – психологічних особливостях учнів. Тести класифікуються залежно від призначення (загально-діагностичні, професійної придатності, спеціальні), комплектності (ізолювані тести і тестові батареї), охоплення психічного (інтелектуальні й особистісні), характеру розумових дій (вербальні і невербальні), форми відповіді (усні та письмові) та кількості обстежуваних осіб (індивідуальні та групові).

ВИСНОВКИ

В умовах реформування системи освіти в Україні й надання профільної спрямованості навчання у старшій школі особливо гостро постали питання професійного самовизначення старшокласників у процесі допрофільної і профільної підготовки, зміст та педагогічні засоби якої мають спрямовуватися

на розробку стратегії і тактики побудови індивідуальної освітньої траєкторії та стратегії професійного зростання у майбутньому.

Саме тому у методичному посібнику розкривається сутність процесу професійного самовизначення старшокласників, який задає зміст професійного консультування, окреслює сукупність форм та методів педагогічної роботи. Подана у посібнику авторська класифікація форм і методів профконсультаційної роботи зі старшокласниками в процесі профільного навчання значно активізує якість підготовки особистості до професійного самовизначення, створить умови для творчого використання педагогами виділених нами традиційних та сучасних засобів педагогічної роботи. Їх використання дасть можливість запровадити у навчально-виховний процес школи особистісного підходу до проблем професійного самовизначення школярів у сучасних умовах.

ДОДАТКИ

Додаток А

Усний журнал

Усний журнал - форма профорієнтаційної роботи, яка спрямована на активізацію самостійної, пізнавально-перетворюючої діяльності учнів старшої школи. Особливістю цієї форми роботи є поєднання теоретичної та практичної роботи учнів. Виступи учнів з підготовленої профорієнтаційної проблеми ґрунтуються на опрацьованих першоджерелах з використанням наочних матеріалів (фотографій, ілюстрацій, демонстрування фільмів, окремих сторінок Інтернету, читання фрагментів із книг тощо). Це створює умови для глибокого усвідомлення поданих матеріалів, його емоційному сприйняттю.

Як свідчить практика, залучення учнів до такої форми роботи повинно здійснюватися після реалізації шкільного курсу профорієнтаційного спрямування. Оскільки у змісті програми передбачено загальне ознайомлення учнів із світом професій, професійно важливими якостями і властивостями

особистості та можливими шляхами отримання професій, то проведення усного журналу є логічним продовженням практичного застосування здобутих раніше професіографічних знань. Профорієнтаційна діяльність учнів старшої школи під час цієї форми роботи спонукає їх до поглибленого вивчення динамічних вимог професійного середовища до фахівців на ринку праці, аналізу та прогнозування варіантів свого майбутнього професійного шляху.

Усний журнал складається з „сторінок”, кількість яких не повинна перевищувати 5. Для учнів старшого шкільного віку тривалість цього профорієнтаційного заходу не може перевищувати однієї академічної години. Тема для підготовки старшокласниками усного журналу може бути різною. Наприклад: „Ким бути?”, „Сучасні професії”, „Конкурентоспроможність на ринку праці”, „Підприємницька діяльність”, „Перспективні професії агропромислового комплексу”, „Що Я робитиму через 5, 10, 20 років?”, „Що я можу?”, „Що я хочу?”, „Що зараз потрібно?”, „Що я повинен?”, „Моє дерево бажань”, „Я і світ”, „Я серед людей”, „Хто Я?”, „Я і світ професій”, „Я і вибір професії”, „Я і моє здоров'я”, „Я пізнаю себе”, „Мій характер”, „Мої бажання”, „Моя позиція”, „Моє життєве кредо”, „Мій вибір”, „Мій життєвий шлях”, „Моя програма на майбутнє”, „Моя життєва стратегія”, „Як досягти життєвого успіху?”, „Кроки до професійного успіху” „Моя життєва програма”, „Мій професійний проект”, „Моя програма самовдосконалення”.

Методика підготовки та проведення усного журналу „Ким бути?”

Завчасно до проведення усного журналу повідомляється школярам його мета та процедура проведення. Разом зі школярами педагог вирішує питання про тему усного журналу. Клас поділяється на підгрупи. Кожна з підгруп дає назву своїй сторінці яку буде згодом висвітлювати.

Підготовчий етап.

Під час вступної бесіди з учнями педагогові важливо підкреслити, що головне під час повідомлення своєї сторінки журналу полягає в повноті та яскравості доповіді про зміст професії, попит на неї на ринку праці, переваги та

недоліки професії тощо. Крім того, перед учнями ставиться завдання відтворити на окремих сторінках (аркушах) найсуттєвіші характеристики проаналізованої професії. Доцільно також наголосити про необхідність використання під час доповіді про професію фрагментів фільмів, репродукції, художніх картин, розповідей фахівців, інформації з Інтернету.

Для активізації учасників цієї форми профконсультаційної роботи потрібно педагогові мати певну кількість апробованих прийомів організації змагання між підгрупами. До них можна віднести:

- розробка логотипу або ж емблеми професії, яку представляє підгрупа;
- включення до обговорення безпосереднього представника обговорюваної професії (з досвіду бажано в таких випадках звернутися за допомогою до батьківського комітету класу);
- підготовка сценки з життя фахівця на підприємстві.

Школярам важливо повідомити також, що розповідь про професію повинна включати в собі: опис особливостей професії; розкриття вимог її до людини; функціональних обов'язків представника професії; шляхів оволодіння професією. Тобто, необхідно нагадати, що в основі розповіді повинна бути професіограма професії. Тому старшокласникам доцільно дати перелік питань, що мають бути висвітлені ними під час розповіді. Орієнтовним переліком запитань можуть бути:

- який вік у професії?
- який продукт створює представник професії?
- які знаряддя праці використовує у своїй роботі?
- що є результатом праці представника професії?
- які знання необхідні фахівцю в роботі?
- які якості допомагають йому успішно здійснювати професійні обов'язки?
- які приклади позитивного виконання професійних обов'язків відомі?

Також необхідно представити старшокласникам методику підготовки підгрупою власної сторінки усного журналу. Її орієнтовний план може

складатися з таких етапів самостійної підготовчої роботи учнів:

- загальне ознайомлення учасників підгрупи з першоджерелами про професію,
- виділення характерних зовнішніх ознак професії;
- виявлення показників для характеристики параметрів професії;
- складання плану професіографічного пошуку із зазначенням можливих джерел інформації про професії;
- розробка моделі сторінки усного журналу для зберігання зібраної інформації про професію (протоколи спостережень, бесіди з фахівцями тощо);
- безпосередній збір професіографічної інформації за допомогою затверджених підгрупою напрямів пошуку.

Після закінчення підготовчого етапу роботи старшокласники аналізують зібрану інформацію, виявляють взаємозв'язки між параметрами зовнішніх ознак та необхідними професійно важливими якостями її виконавців.

Доцільно запропонувати учням план професіографічного аналізу зібраної інформації про професію. Орієнтовно він має включати в собі такі кроки:

- розподіл учнями зібраної інформації на окремі групи за певними параметрами;
- групування параметрів за зовнішніми характеристиками професії;
- аналіз значущості зібраних параметрів та виділення домінуючих для даної професії;
- встановлення взаємозв'язків між виділеними домінуючими параметрами та професійно важливими якостями професіоналів;
- розподіл зібраної інформації та результатів узагальнення за структурою доповіді сторінки усного журналу.

Проведення усного журналу

Кожна підгрупа учнів через свого доповідача розкриває зміст своєї „сторінки”, використовуючи при цьому різну наочність. Ефективність цього заходу досягається лише тоді, коли всі школярі залучаються до висвітлення змісту професії. Цікаво і захоплююче проходять усні журнали, якщо

старшокласники доповнюють один одного, підтверджують зроблені висновки прикладами з життя, зачитують витримки зі статей, книг, Інтернету та демонструють фрагменти фільмів. Значно активізує учасників цієї профорієнтаційної форми підготовлена і розіграна сценка з життя представника професії.

Після виступів учнів та їх обговорення доцільно перейти до „Веселої сторінки”. За звичай це вікторина на профорієнтаційну тему.

Питаннями вікторини можуть бути, наприклад:

1. Назвіть по дві професії сучасного бізнесу на букви: А, Б, У, Г, Д, Ж, З, И, Д, О, Л.

2. „Вгадай професію”.

Один із учасників повинен назвати професію спираючись на подані іншими учасниками підгрупи її професіографічні характеристики. Завдання для виконання дається іншою підгрупою. Перемагає та підгрупа, яка дасть найбільшу кількість правильних відповідей.

3. Підгрупам дається визначений набір букв, наприклад „ЛІСНИЧИЙ”. З них потрібно скласти назви двох-трьох професій. У всіх команд повинна бути однакова кількість букв. Переможець у цьому конкурсі той, хто швидше виконає завдання.

4. Четверте - зайве. Чому?

- дріль, коловорот, буравчик, рубанок? (дріль, коловорот, буравчик - свердлильні інструменти, рубанок (зайве) - для стругання деревини.

Підведення підсумків „Усного журналу”.

Конкурсна комісія (вчителі, батьки, представники професій) підводять підсумки змагання, враховуючи глибину висвітлення інформації, її подання підгрупою, використання наочності тощо. Також підводяться підсумки вікторини. Згодом оголошується переможець та по можливості вручається приз.

Зустріч старшокласників з молодими спеціалістами

Зустріч старшокласників з молодими фахівцями - одна із форм профконсультаційної роботи, головна мета якої спрямована на пізнання учнями гострих проблем професійного самовизначення. Добре організована зустріч дає можливість не тільки розширити знання дитини про зміст професії, але і сформувати відношення до певного виду праці, до проблеми вибору професії в цілому. Особливий інтерес у школярів викликають зустрічі з молодими фахівцями, випускниками минулих років. Школярам цікаво довідатися, як склався початок професійного життя молодих фахівців, яких успіхів досягли вони в роботі, яким чином досягаються професійні наміри, сформовані під час шкільного навчання. В сучасних умовах залучення молодих спеціалістів можливе за умови налагодження творчої співпраці класного керівника та шкільного батьківського комітету.

Слід зазначити, що особливістю зустрічі є висвітлення фахівцем головних ознак професійної діяльності та окремих проблем, які виникають в процесі професійної підготовки, пошуку на ринку праці робочого місця та адаптації на конкретному робочому місці.

Методика підготовки і проведення зустрічі з молодими фахівцями складається з окремих етапів:

- 1) підготовка до зустрічі молодих фахівців;
- 2) підготовка старшокласників до зустрічі;
- 3) проведення зустрічі;
- 4) підведення підсумків зустрічі.

Підготовка до зустрічі молодих спеціалістів.

Класний керівник разом з учнями, котрі відповідають за організацію і проведення профорієнтаційного заходу, зустрічаються з молодими фахівцями, які будуть виступати перед школярами. Під час бесіди з ними висловлюється побажання коротенько розповісти про особливості своєї професії, а також по можливості висвітлити особливості діяльності у виробничому колективі.

Доцільно перед зустріччю скласти план розповіді і запропонувати його фахівцям. До такого плану можна віднести такий перелік запитань:

1. Як я прийшов до обраної професії.
2. Що було вирішальним при виборі професійного шляху?
3. Які проблеми виникали під час оволодіння професією?
4. Що потрібно фахівцю в сучасних економічних умовах, щоб успішно конкурувати на ринку праці?
5. Які знаряддя праці використовується в роботі?
5. Які основні виробничі операції виконує представник професії?
6. Які здібності і якості допомагають йому успішно виконувати професійні обов'язки?
7. Чи є медичні протипоказання до оволодіння професією?
8. Де можна оволодіти професією?
9. Які створені умови на підприємстві для професійного зростання?

Варто нагадати молодим фахівцям, що старшокласники активніше будуть приймати участь у заході, якщо в бесіді з ними висвітлюються конкретні факти, приклади з життя.

Підготовка школярів до проведення зустрічі.

Орієнтовно за два тижні до проведення зустрічі класний керівник вивішується оголошення, в якому повідомляє відомості про запрошених представників. У бібліотеці бажано організувати виставку книг, корисних для майбутньої зустрічі. Класному керівнику також необхідно звернути увагу на тих школярів, які планують в майбутньому оволодіти обговорюваною професією. Для цього він пропонує старшокласникам глибше ознайомитися з їхнім змістом, обміркували запитання та відібрати ті, які найбільше них хвилюють.

Проведення зустрічі.

Зустріч розпочинається зі вступного слова класного керівника, у якому підкреслюється важливість правильного вибору майбутньої професії молоддю. Також вчитель представляє гостей зустрічі. Лише потім надається слово для

розповіді молодим фахівцям.

Як свідчить досвід, інтерес в учнів до оповідання зростає тоді, коли висвітлюються питання про домінуючі фактори впливу на вибір професії. Як правило, розповідь далі переростає в бесіду. При цьому виявляється, що в учнів старшої школи виникає велика кількість запитань (як фахівці готувалися до вибору майбутньої професії, що спонукало обрати саме цю професію, що потрібно для успішної конкуренції на ринку праці тощо). Значне місце в розповіді фахівців повинна займати розповідь про особливості професії, її позитивні та негативні сторони, зміст професійних обов'язків.

Слід зазначити, що особливо учнів цікавлять питання труднощів випускників у процесі професійного самовизначення. Друге, на що важливо звернути увагу - якості і здібності, необхідні фахівцю для високопродуктивної праці та досягнення вагомих результатів у професійній діяльності. Отже, класному керівникові доцільно організувати зустріч таким чином, щоб розповідь одного з молодих фахівців поступово переросла у бесіду з одночасною розповіддю гостей.

Оформлення і використання матеріалів зустрічі.

Матеріали, отримані під час підготовки і проведення зустрічі, узагальнюються, потім оформляються і представляються в класній кімнаті чи кабінеті профконсультації (якщо такий мається в школі). З метою активізації творчої профорієнтаційної діяльності старшокласників доцільно оголосити конкурс на краще групове тематико-експозиційне оформлення матеріалів зустрічі (альбомів, професіограми, тематичної газети, інформаційного бюлетеня).

Додаток В

Щоденник вибору майбутньої професії

Пояснювальна записка. „Щоденник вибору майбутньої професії” є обов'язковою складовою профконсультаційної роботи зі школярами, у якому

узагальнюються навчальні та особистісні досягнення учня, результати його професійних проб, індивідуальних та колективних творчих справ.

Головною метою ведення „Щоденника вибору майбутньої професії” є активізація профорієнтаційної діяльності кожного учня, виховання в них ставлення до себе як суб’єкта майбутньої професійної діяльності, здатного до саморозвитку та самовдосконалення.

Примітка: Нижче подана структура „Щоденника вибору майбутньої професії” є орієнтовною і може бути змінена залежно від можливостей вчителя та уподобань учнів.

Для виконання самостійної роботи учнів у „Щоденнику вибору майбутньої професії” передбачено „Робочий зошит”.

„Робочий зошит” має складатися з визначеної вчителем кількості підрозділів, які відповідають кількості завдань для самостійної роботи. Орієнтовною його структура може складатися із семи підрозділів.

Структура „Робочого зошита”:

1. Моє резюме.
2. Мої цілі, плани, та аналіз їх виконання.
3. Мої професійні проби.
4. Мої досягнення.
5. Відзиви, рекомендації і консультації.
6. Важлива інформація.

Щоденник вибору учнем майбутньої професії

1. Прізвище, ім’я по батькові (повністю) _____
2. Домашня адреса (телефон та ін.) _____
3. Число, місяць, рік народження _____
4. Стать (підкреслити) чол. жін.
5. Час і місце заповнення анкети _____
6. Навчальний заклад та місце його знаходження _____
7. Батьки (прізвище, ім’я, по батькові, освіта, професія, де працює):

Батько _____

Мати _____

Яку професію рекомендує обрати мати _____

Яку професію рекомендує обрати батько _____

Яку професію рекомендують обрати брати та сестри _____

Яку професію рекомендують обрати дідусь, бабуся, друзі, знайомі, вчителі, класний керівник, хто ще? (допишіть) _____

8. Улюблені предмети, факультативи, гуртки (в порядку значимості) _____

9. Які предмети цікавлять Вас найбільше? _____

10. Які предмети найлегше всього Вам вивчати? _____

11. Які предмети не подобаються? _____

12. Які предмети даються тяжко? _____

13. Чи обрали Ви майбутню професію? _____

14. Чому Ви хочете обрати саме цю професію? _____

15. Чи давно Ви вирішили обрати саме цю професію? _____

16. Що примусило Вас обрати цю професію (думка батьків, друзів, книги, кінофільм, радіопередачі, поради вчителів, заняття в гуртках, ін.) (підкресліть).

Що ще допишіть _____

17. Що Ви робите для оволодіння майбутньою професією? _____

18. Які професії, крім обраної, Вам подобаються ще? _____

19. Де б Ви хотіли вчитися і працювати, якщо не поступите в навчальний заклад, в якому можна оволодіти обраною Вами професією? _____

---

20 Як Ви оцінюєте своє здоров'я взагалі і у зв'язку з обраною професією?

---

21. Скільки часу Ви витрачаєте на виконання домашнього завдання? _____

22. Чим подобається Вам займатись у вільний час _____

---

23. Які риси характеру Ви цініте у товаришів? _____

---

24. Які риси характеру Ви можете відмітити у себе? _____

---

25. Ваш профіль навчання ? _____

26. Які на Ваш погляд необхідні знання та вміння будуть потрібні у Вашій майбутній професії? _____

27. Що найголовніше для Вас у майбутній професії (в порядку значимості пронумеруйте до 10 пунктів):

- у мене є здібності до цієї професії;
- можливості професійного зросту;
- висока оплата праці;
- творчий характер праці;
- сучасна професія;
- цікава професія;
- дає можливість спілкуватися з людьми;
- престижна професія;
- почесна професія (всі поважають людину цієї професії);
- існує можливість розвивати розумові здібності;
- не викликає фізичної перетоми;
- професія близька до улюбленого предмету;
- мені подобається професія _____ але

обставини склалися такі, що я _____

- мені байдуже, по якій професії працювати у майбутньому;

- можливість самостійного прийняття рішень;
- спокійна робота;
- підвищена відповідальність;
- незалежність у роботі;
- часті поїздки, відрядження;
- що ще (допиши) _____

28. Результати попереднього зрізу рівня готовності старшокласників до професійного самовизначення _____

29. Карта інтересів _____

30. Самооцінка _____

31. Методика „На пустельному острові” _____

32. Мотиви вибору професії _____

33. Професійні інтереси _____

34. ДДО (нахили) _____

35. Рівень інтелекту _____

36. Швидкість протікання мисленнєвих процесів _____

37. Запам'ятовування логічно незв'язного матеріалу (слова) _____

(числа) _____

38. Логічна пам'ять _____

39. Зорова пам'ять _____

40. Зорова оперативно-довільна пам'ять _____

41. Об'єм уваги _____

42. Розподіл та переключення уваги _____

43. Просторова уява _____

44. Уява _____

45. Тип темпераменту _____

46. Соціометрія _____

47. Точність окоміру _____

48. Коректурна проба _____

49. Методика „Незавершені речення” _____

50. Характеристика і рекомендації класного керівника (хто заповнює)

Відмітити ступінь прояву якостей (В - висока, С - середня, Н – низька).

а) Ставлення до себе:

- самокритичність _____

- вимогливість _____

- принциповість _____

- скромність _____

- організованість _____

б) Ставлення до праці:

- сумлінність _____

- організованість _____

- відповідальність _____

- творча активність _____

- наполегливість _____

в) Ставлення до людей:

- відвертість _____

- чуйність _____

- доброта _____

- тактовність _____

г) Емоційно-вольові якості

- самостійність _____

- рішучість _____

- сміливість _____

- впевненість _____

Яку професію рекомендуєте обрати в майбутньому? _____

51. Результати навчальних досягнень (успішність) _____

---

52. Результати виконання вправ (участь у профорієнтаційних заходах) _____

---

53. Результати виконання професійних проб _____

---

54. Інформація про стан здоров'я (заповнюється із медичної картки)

---

55. Результати самостереження учня _____

---

56. Проектна діяльність „Я обираю професію тому що ...”.

Визначення пізнавальних і професійних інтересів учня

Мета: Визначати пізнавальні та професійні інтереси учнів та проаналізувати здобуті результати.

Необхідний матеріал: карта інтересів, лист відповідей карти інтересів, дешифратор до листа відповідей.

Інструкція: З метою визначення інтересів до певного виду діяльності пропонується перелік запитань. Перед тим як відповісти на кожне запитання подумайте, як дати найбільш точну відповідь. Якщо ви не раз переконувались, що Вам подобається те, що запитується, то у графі „Листа відповідей” під тим же номером, що і номер запитання, поставте два плюси (++), якщо просто подобається - один плюс (+), якщо не знаєте, вагаєтесь - нуль (0), якщо не подобається - мінус (-) і якщо дуже не подобається – два мінуси (--).

Відповідайте на кожний пункт, не пропускайте жодного. Якщо у вас виникають запитання, відразу їх задавайте. Час на заповнення „Листа відповідей” не обмежується.

Опитувальник „Карта інтересів”

Чи любите Ви, хотіли б Ви, чи подобається Вам?

1. Урок фізики.
2. Уроки математики.
3. Урок хімії.
4. Читати книжки або статті з астрономії.
5. Читати літературу по біології.
6. Читати про досліди на тваринах.
7. Читати про сільськогосподарські рослини і тварин.
8. Читати про ліс.
9. Читати про твори класиків світової літератури.
10. Читати газети, журнали, дивитися телепередачі, слухати радіо.
11. Уроки історії.
12. Відвідувати театри, музеї, художні виставки.

13. Читати про геологічні експедиції.
14. Читати про різні країни, їх економіку, державний устрій.
15. Організовувати друзів на виконання певної роботи, керувати ними.
16. Читати про роботу міліції.
17. Читати про моряків, льотчиків.
18. Читати про роботу вихователя, вчителя.
19. Знайомитися з будовою і роботою верстатів.
20. Готувати обіди.
21. Читати про будівельників.
22. Турбуватися про порядок і затишок приміщення, в якому ви живете, навчаєтесь, працюєте.
23. Читати про досягнення техніки, радіотехніки.
24. Знайомитись з будовою побутових електроприладів і радіоприладів.
25. Читати науково-популярну літературу про відкриття у фізиці.
26. Читати науково-популярну літературу про математику.
27. Дізнаватися про нові досягнення у галузі хімії (із журналів, Інтернету, радіопередач і телепередач і т.п.).
28. Дивитися телепередачі про космонавтів.
29. Вивчати біологію.
30. Цікавитися причинами і засобами лікування хвороб.
31. Вивчати ботаніку.
32. Проводити час у лісі.
33. Читати літературно-критичні статті.
34. Активно брати участь у громадській роботі.
35. Читати науково-популярну літературу про математику.
36. Слухати симфонічну музику.
37. Дізнаватися про нові родовища корисних копалин.
38. Дізнаватися про географічні відкриття.
39. Обговорювати поточні справи і події.
40. Встановлювати дисципліну серед ровесників.

41. Подорожувати по країні.
42. Пояснювати учням, як розв'язувати складні завдання, як правильно складати речення.
43. Вивчати нові інструменти.
44. Відвідувати уроки обслуговуючої праці.
45. Дізнаватися про нові досягнення в галузі будівництва.
46. Відвідувати фабрики, підприємства.
47. Знайомитися з будовою механізмів, машин.
48. Читати статті в журналах про досягнення в галузі радіотехніки.
49. Пізнавати нові фізичні явища.
50. Розв'язувати складні математичні задачі.
51. Проводити досліди з хімії, слідкувати за перебігом хімічних реакцій.
52. Спостерігати за небесними світилами.
53. Вести спостереження за рослинами.
54. Робити перев'язки, надавати першу медичну допомогу.
55. Вирощувати тварин і доглядати за ними.
56. Збирати гербарії.
57. Писати розповіді і вірші.
58. Спостерігати за поведінкою і життям людей.
59. Брати участь у роботі історичного гуртка, розшукувати матеріали, що свідчать про події минулого.
60. Декламувати, співати у хорі, виступати на сцені.
61. Збирати матеріали, цікавитися їх походженням.
62. Вивчати природу рідного краю.
63. Організовувати різні заходи у школі.
64. Звертати особливу увагу на поведінку людей.
65. Відвідувати гурток автолюбителів, обслуговувати автомобіль.
66. Проводити час з маленькими дітьми (читати їм книжки, допомагати щось пізнавати).
67. Виготовляти різні деталі і предмети.

68. Організувати харчування під час походів.
69. Бувати на новобудовах.
70. Шити одяг.
71. Збирати і ремонтувати механізми велосипедів, швейних машин, годинників.
72. Ремонтувати побутові електроприлади і радіоприлади.
73. Займатися у фізичному гуртку.
74. Займатися у математичному гуртку.
75. Готувати розчини, змішувати реактиви.
76. Відвідувати планетарій.
77. Відвідувати гурток біології.
78. Спостерігати за хворими.
79. Спостерігати за природою і вести записи спостережень.
80. Садити дерева і доглядати за ними.
81. Працювати із словником і літературними джерелами.
82. Швидко переключатись з одного виду роботи на інший.
83. Виступати з доповідями на історичну тематику.
84. Грати на музичних інструментах, малювати або вирізати по дереву.
85. Описувати мінерали.
86. Брати участь у географічних походах.
87. Виступати з повідомленнями про становище в країні.
88. Допомогати працівникам міліції.
89. Брати участь у гуртку юних моряків.
90. Приймати участь у вихованні молодших.
91. Уроки праці.
92. Давати поради знайомим при купівлі одягу.
93. Спостерігати за роботою будівельника.
94. Знайомитися з швейним виробництвом.
95. Робити моделі літаків, планерів, кораблів.
96. Збирати радіоприймачі і електроприлади.

97. Брати участь в олімпіадах із фізики.
98. Брати участь у математичних олімпіадах.
99. Розв'язувати задачі з хімії.
100. Брати участь у роботі астрономічного гуртка.
101. Проводити досліди на тваринах.
102. Вивчати функції організму і причини виникнення хвороб.
103. Проводити досліди з метою вирощування нових сільськогосподарських тварин.
104. Бути активним учасником товариства охорони природи.
105. Брати участь у диспутах, читацьких конференціях.
106. Аналізувати явища і події дня.
107. Цікавитись минулим нашої країни.
108. Проявляти інтерес до історії і теорії розвитку мистецтва.
109. Здійснювати тривалі і нелегкі походи, під час яких доводиться напружено працювати за заданою програмою.
110. Складати географічні карти і збирати інші географічні матеріали.
111. Вивчати політичний устрій різних країн.
112. Отримувати інформацію про роботу юриста.
113. Відвідувати гурток юних космонавтів.
114. Спостерігати за роботою вчителя.
115. Бувати на підприємствах різних форм власності.
116. Надавати людям різні послуги.
117. Брати участь у будівельних роботах.
118. Знайомитися з виготовленням промислових товарів.
119. Розбиратися у технічних схемах і кресленнях.
120. Користуватися точними вимірювальними приладами і здійснювати розрахунки за отриманими даними.
121. Проводити досліди з фізики.
122. Виконувати роботи, що вимагають математичних правил і розрахунків.

123. Бути асистентом у викладача при проведенні дослідів з хімії.
124. Збирати відомості про інші планети.
125. Читати про діяльність біологів.
126. Слідкувати за санітарно-гігієнічним станом приміщень.
127. Доглядати за сільськогосподарськими машинами і знаряддями праці.
128. Знайомитися з веденням лісового господарства.
129. Вивчати походження слів і окремих словотворень.
130. Вести щоденник, писати замітки.
131. Вивчати історичне минуле інших країн.
132. Неодноразово дивитись у театрі одну і ту ж п'єсу.
133. Читати про життя і діяльність відомих геологів.
134. Вивчати географію нашої планети.
135. Вивчати біографію політичних діячів.
136. Правильно оцінювати вчинок товариша, знайомого, літературного героя.
137. Читати книжки про засоби пересування.
138. Навчати і виховувати дітей.
139. Спостерігати за роботою робітника.
140. Постійно спілкуватися з людьми.
141. Проектувати будівельні об'єкти.
142. Відвідувати виставки творів побутового обслуговування.
143. Виконувати креслення, проектувати машини.
144. Розбиратися у радіосхемах.

Обробка результатів дослідження.

Учні заповнюють лист відповідей у відповідності з інструкцією. У листі відповідей, який заповнюється учнем, підраховується окремо кількість плюсів та мінусів у кожному стовпці. Результати записуються у вільні клітинки під кожним стовпцем: у верхній - кількість плюсів, у нижній - мінусів.

Кожен стовпець листа відповідей (завдяки спеціальному групуванню

запитань) відповідає тій чи іншій галузі діяльності (див. Дешифратор листа відповідей). Після підрахунку плюсів і мінусів виділяємо три-чотири стовпці, у яких виявиться найбільша кількість плюсів. Якщо серед них буде кілька стовпців з однаковим числом плюсів, то слід рахувати, що найбільш вираженому інтересу відповідає стовпець, у якому міститься найменше мінусів.

Лист відповідей (карта інтересів)

Прізвище _____ Ім'я _____ По батькові _____
 Клас _____ Дата _____ Школа _____

Дешифратор до листа відповідей

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48
49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72
73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96
97	98	99	100	101	102	103	104	105	106	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120
121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135	136	137	138	139	140	141	142	143	144

- 1 – Фізика
- 2 - Математика
- 3 - Хімія
- 4 - Астрономія
- 5 - Біологія
- 6 - Медицина
- 7 - Сільське господарство
- 8 - Лісове господарство
- 9 - Філологія
- 10 - Журналістика
- 11 - Історія
- 12- Мистецтво
- 13 - Теологія

- 14 - Географія
- 15 - Громадське діяльність
- 16- Право
- 17- Транспорт
- 18 - Педагогіка
- 19 - Робітничі спеціальності
- 20 - Сфера обслуговування
- 21 - Будівництво
- 22 - Легка промисловість
- 23 - Техніка
- 24 – Електротехніка

Додаток Е

Визначення професійних інтересів учня

Методика „Багатоступінчастий опитувальник професійних інтересів”.

Багатоступінчастий опитувальник професійних інтересів дозволяє визначити професійні інтереси учнів. Питання анкети відкриті та закриті. Порядок розміщення відповідей виключає пристосування одних відповідей до інших. Перші запитання виступають вихідними для слідуєчи. В анкеті 225 запитань, які задаються учню для виявлення його інтересів до однієї з 25 груп професій.

Інструкція. Якщо Ваша відповідь на запитання ствердна, то у бланку відповідей під номером запитання ставте „+”. Якщо ні, то „-”.

Дайте, будь ласка, відповіді на запитання?

1. Чи хотіли б Ви обробляти пластичні маси?
2. Вам подобається аналізувати відвідини театру?
3. Чи подобається Вам займатися в біологічному гуртку?
4. Хотіли б Ви будувати будинки?

5. Чи захоплюєтесь Ви кресленням?
6. Оточуючі вважають, що Ви людина ранима, чутлива в спілкуванні?
7. Вам подобається вирішувати складні математичні завдання?
8. Ви захоплюєтесь радіоелектронікою?
9. Ви стомлюєтесь від веселого і говірливого товариства?
10. Вам подобається описувати або відображати події?
11. Вам цікаво читати про життя тварин?
12. Вам подобається реєструвати і контролювати протікання різноманітних процесів?
13. Ви змогли б, прослухавши музику, запам'ятати і відтворити мелодію?
14. Вам подобається садити і доглядати дерева?
15. У Вас довго залишається неприємне відчуття від різних хвилювань, які виникли під час спілкування?
16. Ви цікавитесь роботою металообробних верстатів?
17. Ви хотіли б конструювати нові моделі одягу?
18. Вам подобається керувати сільськогосподарськими машинами?
19. Ви хотіли б ремонтувати сільськогосподарську техніку?
20. Ви бажаєте переробляти сільськогосподарську продукцію?
21. У Вас завжди хороше самопочуття під час спілкування?
22. Вам цікаво читати про корисні копалини?
23. У Вас часто бувають спади і підйоми настрою?
24. Вам подобається приймати самостійно рішення?
25. Вам подобається ремонтувати побутові прилади?
26. Чи хотіли би ви працювати на швейних машинах?
27. Чи подобається Вам виступати на шкільних вечорах?
28. Чи любите Ви вивчати біологію?
29. Чи хотіли б займатися складанням різноманітних конструкцій?
30. Вам подобається займатися креслярськими роботами, малюнками, копіювати карти, малюнки, креслення?
31. Ви можете знаходити спільну мову з різними людьми?

32. Ви цікавитесь правилами швидкого рахунку?
33. Вам подобається приймати участь у регулюванні магнітофону, телевізора, приймача?
34. Ви відчуваєте потребу в спілкуванні?
35. Вам подобається читати літературно-критичні статті?
36. Ви захоплюєтесь інформацією про диких тварин?
37. Вам подобається вести і складати записи, картотеки, збирати вирізки з газет і журналів?
38. Ви змогли б співати в хорі, виступати на сцені?
39. Вам подобається працювати в садку, на городі?
40. Ви слідкуєте і цікавитесь модою?
41. Вам цікаво спостерігати різноманітні фізичні процеси?
42. Вам подобається займатися малюванням, різьбою по дереву?
43. Ви хотіли б керувати машинами і механізмами. Які використовуються в сільському господарстві?
44. Вам сподобалось би налагоджувати і ремонтувати сільськогосподарську техніку і обладнання?
45. Ви хотіли б проводити первинну обробку продуктів харчування?
46. Вам подобається допомагати людям?
47. Вас приваблюють геологорозвідувальні роботи?
48. У Вас виникають утруднення, коли Ви знайомитеся з людьми?
49. Ви довго і тяжко переживаєте, якщо Вас покритикують?
50. Вам подобається настроювати електро- і радіотехніку?
51. Чи подобається Вам виготовляти вироби з тканини?
52. Чи подобається Вам декламувати?
53. Ви хотіли б виробляти кефір, просто квашу, йогурт?
54. Вам подобається читати книжки про архітектуру?
55. Ви захоплюєтесь стенографією?
56. Вам подобається повідомляти, роз'яснювати людям різні відомості?
57. Ви здатні до стійкої концентрації уваги?

58. Ви хотіли б стати радіолюбителем?
59. Вам подобається приймати участь у різних конкурсах?
60. Вам подобається працювати з літературними джерелами?
61. Ви хотіли б і змогли лікувати тварин?
62. Вам цікаво складати точні огляди-звіти спостережень людей?
63. Вам подобається грати на музичних інструментах?
64. Ви хотіли б збирати лікарські рослини?
65. Ви любите сервірувати стіл?
66. Ви хотіли б працювати на конвеєрі по складанню виробів?
67. Вам подобається робити ескізи нових моделей одягу?
68. Ви хотіли б керувати будівельними машинами?
69. Вам цікаво розбиратися в роботі нової незнайомої техніки?
70. Любите Ви займатися кулінарією?
71. Ви змогли б допомагати хворим людям, лікувати їх?
72. Хотіли б Ви займатися пошуком корисних копалин?
73. Вам легше і приємніше отримати інформацію, запитавши в когось, ніж із літератури?
74. Ви змогли б поставити себе на місце іншого?
75. Якщо Ви знайшли несправність у побутовому приладі, то самі намагаєтесь її виправити?
76. Чи приваблює Вас робота на токарному станку по дереву?
77. Чи отримуєте Ви задоволення після перегляду і аналізу кіно-, телефільмів?
78. Цікаво Вам читати літературу про мікробіологію?
79. Хотіли б Ви конструювати будови, складати проекти будинків?
80. Вам подобається оперувати формулами, графіками?
81. Ви можете швидко переключатись з однієї справи на іншу?
82. Вам цікаво працювати з калькулятором?
83. Вам цікаво читати книжки про радіотехніку?
84. Вам подобається складати програми виступів на вечори?

85. Вам подобається організувати збори, зустрічі?
86. Вас приваблюють екскурсії в зоопарк, або в місце, де об'єктом спостереження виступають тварини?
87. Вам подобається перевіряти, уточнювати, приводити в порядок друкований матеріал.
88. Ви любите слухати і аналізувати музику?
89. Чи сподобалось би Вам займатися меліорацією?
90. Ви хотіли б працювати в торгівлі?
91. Ви хотіли б здійснити екскурсії на підприємства, в механічний та інструментальний цехи?
92. Вам сподобалось би займатись фото справою?
93. Ви хотіли б водити тролейбус, трамвай?
94. Вам подобається ремонтувати машини і механізми?
95. Ви любите готувати кондитерські вироби?
96. Вас цікавить інформація про причини виникнення хвороб і лікування їх?
97. Ви слідкуєте за відкриттями геологів?
98. У Вас виникає потреба в спілкуванні?
99. Ви добре запам'ятовуєте певні якості і риси людей?
100. Вам цікаво знаходити і ремонтувати несправності в побутових приладах?
101. Чи подобається Вам обробляти деревину, використовуючи столярні інструменти?
102. Ви хотіли б займатися у драматичному гуртку?
103. Ви хотіли б працювати з мікроскопом?
104. Вам подобається придумувати нові конструкції або переробляти інші, які вже є?
105. Вам цікаво було б складати топографічні карти?
106. Вам подобається спілкуватися з різними людьми?
107. Вам подобається виконувати завдання, які потребують знань

математичних правил?

108. Ви цікавитесь науково-популярною літературою про обчислювальні машини?

109. Ви приймаєте участь у роботі літературних гуртків?

110. Вам подобається вести особистий щоденник?

111. Ви хотіли б доглядати тварин?

112. Вам цікаво робити перекладати різноманітної літератури?

113. Вам подобається читати про знаменитих композиторів, співаків?

114. Ви читаєте літературу про вирощування різноманітних рослин?

115. Ви змогли б обслуговувати людей?

116. Вам подобається складати і ремонтувати різноманітні механізми, велосипед, швейну машину і т. ін.?

117. Ви хотіли б займатися конструюванням?

118. Вам би сподобалось працювати на вантажопідйомних кранах?

119. Хотіли б Ви користуючись різними схемами і кресленнями, налагоджувати станки і механізми?

120. Вам подобається читати про виготовлення продуктів харчування?

121. Ви читаєте літературу за медичною тематикою?

122. Любите Ви читати книги про знаменитих геологів?

123. У Вас є здібності швидко розбиратися у взаємостосунках людей?

124. Ви хотіли б організувати і керувати виконання певної роботи?

125. Ви захоплюєтесь радіол електронікою?

126. Чи подобається Вам виготовляти вироби із дерева для себе і друзів?

127. Ви хотіли б грати на сцені головну роль?

128. Вам подобається займатися вирощуванням мікроорганізмів?

129. Вам подобається приймати участь у різноманітних будівельних роботах?

130. Вам подобається складати план певної місцевості?

131. Ви можете швидко і правильно давати відповіді на запитання у відомій Вам сфері?

132. Ви хотіли б приймати участь у математичних олімпіадах?
133. Вам подобається користуватися вимірювальними інструментами приладами?
134. Вам подобається складати сценарії святкових вечорів?
135. Чи подобаються Вам уроки літератури?
136. Ви з зацікавленням дивитесь передачі про життя тварин?
137. Ви хотіли б займатися друкарськими справами?
138. Вам цікаво підбирати музику на різні вечори?
139. Ви зможете визначити види та сорти дерев і кущів, які ростуть у Вашому районі?
140. В дитинстві Вам подобалось виступати в ролі продавця в іграх?
141. Вам подобається власноручно виготовляти різноманітні інструменти, деталі для виробів?
142. Вам подобається малювати?
143. Вам цікаво читати журнали про автотехніку?
144. Ви хотіли б займатися ремонтом транспортних засобів?
145. Вам було б цікаво познайомитися з процесом виготовлення хлібобулочних виробів?
145. Ви зможете встановити дисципліну серед ровесників або молодших?
147. Хотіли б Ви займатися видобутком нафти, газу, залізної руди?
148. Ви любите грати з дітьми?
149. Вам подобається давати поради друзям (прочитати книгу, переглянути кінофільми)?
150. Вам приємно відвідувати гурток по електромеханіці?
151. Чи хотіли б Ви виготовляти вироби з шкіри?
152. Чи сподобалось би Вам виготовляти фігурки героїв казок?
153. Ви стомлюєтесь від роботи з мікроскопом?
154. Ви хотіли б виконувати будівельні роботи?
155. Ви можете довгий час проводити за кресленням?
156. Вам вдається бути спокійним при багаторазовому повторенні

інформації?

157. Ви відвідуєте математичні гуртки?

158. Вам подобається виконувати складання різноманітних конструкцій? .

159. Вам подобається відвідувати театри, музеї, виставки?

160. Вам цікаво готувати літературні вечори і приймати участь у них?

161. Вам цікаво спостерігати за життям і поведінкою тварин?

162. Ви отримали б задоволення від підбору різноманітної літератури?

163. Ви хотіли вчити кого-небудь грати на музичному інструменті?

164. Вам сподобалось би доглядати за рослинами за допомогою передової техніки?

165. Ви з бажанням допомагаєте людям вирішувати домашні проблеми?

166. Вам подобається відвідувати технічні виставки, огляди гуртків технічної творчості?

167. Вам подобається створювати художньо-декоративні вироби?

168. Ви хотіли б перевозити транспортними засобами різні вантажі?

169. Ви цікавитесь принципом роботи металообробних верстатів?

170. Вам подобається займатися виготовленням овочевих консервів?

171. Ви змогли б робити перев'язки, допомагати хворим?

172. Цікаво Вам збирати колекції мінералів, ґрунтів і т. ін.?

173. Ви любите розповідати про прочитані книги?

174. Ви з бажанням беретесь за виконання відповідальної роботи?

175. Вам подобається складати електричні схеми?

176. Чи хотіли би займатися в гуртку „Умілі руки”?

177. Хотіли б Ви приймати участь у спектаклях лялькового театру?

178. Вам подобається працювати з мікроскопом?

179. Ви допомагаєте батькам робити ремонт у квартирі?

180. Ви відчуваєте насолоду, коли виконуєте креслення, складаєте схеми?

181. Вам подобається працювати з довідковою літературою?

182. Ви віддаєте перевагу точним наукам?

183. Вам подобається розбирати і читати кінематичні схеми?

184. Ви бере участь у дискусіях, читацьких конференціях?
185. Вам цікаво складати сценарії святкових вечорів?
186. Ви цікавитесь досягненнями в галузі тваринництва?
187. Вам подобається збирати і групувати старі журнали, вирізки з газет.
188. Ви колекціонуєте музичні записи?
189. Вам сподобалось би збирати врожаї сільськогосподарських культур?
190. Ви відчуваєте насолоду, коли сервіруєте стіл?
191. Вам цікаво читати або спостерігати за роботою сталеплавильних підприємств?
192. Вам подобається розписувати, оформляти поверхні виробів?
193. Вам подобається робота водія автобуса?
194. Вам цікаво проводити технічну діагностику машин?
195. Ви цікавилися процесом переробки м'яса?
196. Ви цікавились функціями організму людини і причинами виникнення хвороб?
197. Ви хотіли б приймати участь у розробці великих родовищ залізної руди?
198. Ви допомагаєте товаришам у навчанні?
199. Ви з бажанням виконуєте роботу по організації і згуртуванню колективу?
200. Вам цікаво знайомитися з будовою електроприладів і радіоприладів?
201. Цікаво Вам читати інформацію про використання в господарстві різноманітних неметалевих матеріалів?
202. Ви читаєте спеціальну літературу про театр?
203. Ви читаєте спеціальну літературу про біологію?
204. Ви хотіли б виконувати зварювальні роботи?
205. Ви цікавитесь спеціальною літературою по геодезії?
206. Вам вдається своїми розповідями зацікавити оточуючих?
207. Ви отримуєте задоволення від проведення математичних розрахунків?

208. Вам подобається розбиратися в радіосхемах?
209. Ви цікавитесь теорією мистецтва?
210. Ви хотіли б складати розповіді писати вірші?
211. Ви цікавитесь виведенням нових порід тварин і птахів?
212. Ви цікавитесь роботою друкарських машинок?
213. Ви хотіли б готувати програми дискотек?
214. Ви знаєте і можете підготувати плоди і ягоди до зберігання?
215. Ви змогли б задовольнити смак і бажання людини у підборі її різноманітних предметів?
216. Вам подобається робота електрозварювальника?
217. Вам цікаво було б займатися оформленням виставок, альбомів?
218. Чи подобається Вам відвідувати гурток автолюбителя?
219. Чи отримуєте Ви задоволення в процесі ремонтно-слюсарних робіт?
220. Вам цікаво отримувати інформацію про виготовлення продуктів харчування?
221. Чи маєте Ви інформацію про те, що треба робити при першій медичній допомозі?
222. Цікавитесь Ви новими досягненням і відкриттями в галузі обробки і добування гірських порід і ґрунтів?
223. Ви займаєтесь з молодшими?
224. Вам подобається виступати з повідомленнями перед ровесниками?
225. Ви хотіли б розумітися в будові механізмів, приладів, апаратів?

Обробка результатів анкетування.

Відповіді на запитання анкети повинні проставлятися учнями у бланку відповідей. Своє відношення до певного виду діяльності учні відмічають знаком „+” або „-”. Після відповіді на всі запитання анкети підраховується кількість плюсів і мінусів в кожній з 25 колонок бланках відповідей.

Для обробки бланка використовується дешифратор. При аналізі результатів дослідження потрібно орієнтуватися на найбільшу кількість плюсів,

що свідчить про перевагу певної групи професій. Найбільша кількість мінусів — професії до яких відсутній інтерес.

Якщо по результатах досліджень виявилось декілька колонок з найбільшою кількістю плюсів, то потрібно вважати більш високий рівень інтересу до тієї групи професій де менше мінусів.

Бланк відповідей

25	50	75	100	125	150	175	200	225	Л-Т
24	49	74	99	124	149	174	199	224	Л-Л
23	48	73	98	123	148	173	198	223	Л-Л
22	47	72	97	122	147	172	197	222	Л-П
21	46	71	96	121	146	171	196	221	Л-Л
20	45	70	95	120	145	170	195	220	Л-Т
19	44	69	94	119	144	169	194	219	Л-Т
18	43	68	93	118	143	168	193	218	Л-Т
17	42	67	92	117	142	167	192	217	Л-ХО
16	41	66	91	116	141	166	191	216	Л-Т
15	40	65	90	115	140	165	190	215	Л-Л
14	39	64	89	114	139	164	189	214	Л-П
13	38	63	88	113	138	163	188	213	Л-ХО
12	37	62	87	112	137	162	187	212	Л-ЗС
11	36	61	86	111	136	161	186	211	Л-П
10	35	60	85	110	135	160	185	210	Л-ХО
9	34	59	84	109	134	159	184	209	Л-Л
8	33	58	83	108	133	158	183	208	Л-Т
7	32	57	82	107	132	157	182	207	Л-ЗС
6	31	56	81	106	131	156	181	206	Л-Л
5	30	55	80	105	130	155	180	205	Л-ЗС
4	29	54	79	104	129	154	179	204	Л-Т
3	28	53	78	103	128	153	178	203	Л-П
2	27	52	77	102	127	152	177	202	Л-ХО
1	26	51	76	101	126	151	176	201	Л-Т

Дешифратор до бланку відповідей багатоступінчастого опитувальника професійних інтересів.

1. Л-Т - Професії по обробці і використанню неметалевих промислових матеріалів.
2. Л-ХО - Професії, які пов'язані з акторською і сценічною діяльністю.
3. Л-П - Професії, об'єктом праці яких є мікроорганізми.
4. Л-Т - Професії по будівництву і ремонту приміщень, будівель.
5. Л-ЗС - Професії, об'єктом праці яких є системи умовних знаків.
6. Л-Л - Професії, які пов'язані з інформаційним обслуговуванням людей.
7. Л-ЗС - Професії, об'єктом праці яких є числа, кількісні відношення.
8. Л-Т - Професії по монтажу та складанню електрообладнання,

приладів, апаратів.

9. Л-Л - Професії, які пов'язані з інформаційно-художнім обслуговуванням людей.

10. Л-ХО - Професії, які пов'язані з літературно-художньою діяльністю.

11. Л-П - Професії, об'єктом праці яких є тварини, тваринні організми.

12. Л-ЗС - Професії, праця яких спрямована на створення і оформлення документів.

13. Л-ХО - Професії, які пов'язані з літературно-художньою діяльністю.

14. Л-П - Професії, об'єктом яких є рослинні організми.

15. Л-Л - Професії, які пов'язані з матеріально-побутовим, торгівельним обслуговуванням людей.

16. Л-Т - Професії по виробництву і обробці металів, механізмів, складанню, монтажу машин.

17. Л-Х - Професії, які пов'язані з образотворчою діяльністю.

18. Л-Т - Професії, які пов'язані з використанням піднімальних транспортних засобів.

19. Л-Т - Професії по ремонту і обслуговуванню механічного обладнання.

20. Л-Т - Професії по переробці продуктів сільського господарства.

21. Л-Л - Професії, пов'язані з медичним обслуговуванням людей.

22. Л-П - Професії, які пов'язані з обробкою і видобуванням корисних копалин.

23. Л-Л - Професії, які пов'язані з навчанням і вихованням людей, організацією дитячих колективів.

24. Л-Л - Професії, які пов'язані з управлінням виробництва, керівництвом людьми, колективом.

25. Л-Т - Професії, які пов'язані з ремонтом і обслуговуванням електрообладнання, приладів, пристосувань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Модель професіонала у контексті сучасної соціокультурної ситуації //Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2001. - №3. – С. 57 - 62.
2. Бех І.Д. Образ „Я” як мета формування і розвитку особистості. //Педагогіка і психологія. – 1998. - №2. – С. 30 – 41.
3. Бас Г.Г. Орієнтація учнів на сільськогосподарські професії - К.: Рад. школа, 1986. - 159 с.
4. Васильєв В.В. Система адаптації робітників до професійної діяльності. - Дніпропетровськ: ДДУ, 1999. - 300 с.
5. Взаимодействие школы, семьи и общественности в подготовке школьников к выбору профессии; Сб. науч. тр. /Под ред. С. Н. Чистяковой. - М.: АПН СССР, 1989.-82с.
6. Довідник професій /Упорядники Д. О. Закатнов, Н. В. Жемера, М. П. Тименко. - К.: Українська книга, 1999. - 321 с.
7. Зінченко В.П., М'ягкоступ О.М. Вивчення особистості школяра з метою профорієнтації (Методичні рекомендації). – Суми: Мрія, 1990. – 60 с.
8. Ільюк М.И. Профконсультаційні методи вивчення школяра (Методичні рекомендації). - К.: НДІ педагогіки України. 1989.-95с.
9. Киричук В. О., Романова Л. М. Система роботи класного керівника з учнівським колективом на засадах психолого-педагогічного проектування особистісного розвитку: Психолого-педагогічна діагностика, аналіз, моделювання, програмування корекційно-виховного процесу. - Харків: Веста: Видавництво „Ранок”, 2002. — 128 с.
10. Климов Е.А. Как выбрать профессию. - М.: Просвещение. 1984. – 179 с.
11. Климов Е.А. Психология профессионала. – М.: Изд-во „Институт практической психологии”, 1996. – 400 с.
12. Климов Е.А. Путь в профессию.-Л.: Лениздат,1974.-190 с.
13. Концепція профорієнтації учнівської молоді /Є.Павлютенков,

В.Зінченко, М.Тименко, М.Янцур. //Психолого-педагогічні новини.-1994.- N 3.- С. 57.

14. Концепція державної системи професійної орієнтації населення. Схвалена Постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1994 року. № 48 //Людина і праця. - 1994. - № 4. - С. 22 - 29.

15. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навчальний посібник (2-е вид., виправлене і доповнене). – Харків: Харківський державний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2002 - 400 с.

16. Мельник О. В., Романчук В. П. Основи вибору професій: Експериментальна програма та збірник практичних завдань. - К.: Інститут проблем виховання АПН України, 2001. - 98 с.

17. Павлютенков Е. М. Формирование мотивов выбора профессии /Под ред. Б. А. Федоришина. - К.: Рад. школа, 1980. - 143 с.

18. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических институтов и педагогических колледжей /Под ред. П.И. Пидкасистого. – М.: Педагогическое общество России, 1998. – 640 с.

19. Педагогічні основи трудового становлення і професійного самовизначення учнівської молоді: Монографія /За ред. М.П.Тименка. - Бердянськ: Інститут педагогіки АПН України, 1996. – 268 с.

20. Пилипчук О.Ф., Тименко М.П., Янцур М.С. Основи вибору професії. Частина I.: Посібник для псих. та профконс. служби зайнятості, вчителів, слухачів та студентів педагогічних навчальних закладів. – Рівне, 1994. – 102 с.

21. Підготовка до професійного навчання і праці (психолого-педагогічні основи): Навч.-метод. посібник /за ред. Г.О.Балла, П.С.Перепелиці, В.В.Рибалки. – К.: Наукова думка, 2000. – 188 с.

22. Платонов К.К. Вопросы психологии труда (2-е изд. доп). - М.: Медицина, 1970. - 264 с.

23. Платонов К.К. Структура и развитие личности /Ответств. ред. Глоточкин А.Д. - М.: Наука, 1986. - 257 с.

24. Подласый И.П. Педагогика: Учебник для студентов высших учебных заведений: В 2-х кн. – М.: „ВЛАДОС”, 2001.- Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с. – Кн.. 2: Процесс воспитания. - 256 с.
25. Профессиональная ориентация молодежи /Науч. ред. К.К.Платонов. М.: Высш. шк., 1978. - 271 с.
26. Пряжников Н. С. Профессиональное и личностное самоопределение. - М.: Ин-т практической психологии, 1996. - 256 с.
27. Рибалка В.В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників: Монографія. - К.: ДЕМІУР ІПППО, 1998. – 160 с.
28. Система профориентационной работы со старшеклассниками /Под ред. Б. А.Федоришина. - К.: Рад. школа, 1988. - 180 с.
29. Тименко М.П., Ільюк М.Й. Поурочні розробки з курсу „Основи вибору професії”. Ч. 2. - К.: Альфа, 1992. - 80 с.
30. Тименко М.П. та ін. Профконсультаційна робота із старшокласниками в умовах МНВК (Методичні рекомендації). К.: РУМК МОУ - 1993. - 60 с.
31. Уніат С., Комінько С. Вибір професії або задача з багатьма невідомими. - Тернопіль: Підручники та посібники, 1997. - 87 с.
32. Чистякова С. Н., Захаров И. Н. Профессиональная ориентация школьников: организация и управление. - М.: Педагогика, 1987 - 160 с.

**Зміст, форми та методи
профконсультаційної роботи зі старшокласниками
в процесі профільного навчання**

Науково - методичний посібник
для педагогічних працівників,
практичних психологів, соціальних педагогів. -

О.В.Мельник

Підписано до друку 10.07.2008 р. Формат 60х90/16.
Ум. друк. арк.. 3,2.
Тираж 100. Зам. 83

Видавництво „Мегапринт”
м. Київ, вул. Миропільська, 3.
516-15-61, 543-97-13, 513-25-50